

Cæfaris De-Missy
Epistola ad
Wilhelmum Bowyerum
de
J. Harduini Prolegomenis.

1004

Charles De Mille

1811-1881

William Brewster

J. H. Mearns

M. Maty
DE

1089. m. 1/2
2

Joannis HARDUINI Jesuitae
PROLEGOMENIS
CUM AUTOGRAPHO COLLATIS
EPISTOLA

quam ad amicissimum virum

WILHELMUM BOWYERUM

iisdem nondum prostantibus scripserat

CAESAR MISSIACUS

[*vulgo C. De-Missy*]

K

REG. MAJ. BRIT. A SACRIS GALLICE PERAGENDIS.

Prostant Harduini Prolegomena

LONDINI,
Apud P. VAILLANT, MDCCLXVI.

DE

JOHANNIS HARTDUNII

PROLOGOMENIS

CUM VARIIS COLLEGIIS

EPISTOLA

AD RECTOREM UNIVERSITATIS

Non solum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

WILHELMUS HARTDUNII A. P. 1493

CAESAR M. S. IACUS

[L. C. D. M.]

RECTORI UNIVERSITATIS CAESARIS

Prologus Hartdunii

ORDINE

Ad P. A. L. L. A. N. T. M. S. I. A. C. U. S.

CAESAR MISSIACUS

WILHELMO BOWYERO

SALUTEM plurimam dicit; et gratias agit habetque quam maximas, de facta sibi tam liberaliter, non impressi tantum libri, sed autographi quoque copia. Utrumque legi; nec legi modo, sed inter se, quoad licuit, contuli: tum vero, quod velle te senseram, naevos in impresso, si qui forent, adeo non indiligenter sum venatus, ut quae me pro te talium venatorem fecerat amicitia, hostilem paene videretur aemulari male feriati vitiligatoris inquisitionem. Sed exitum praevidebam: et haec enim jam nobis existit adhibitae diligentiae merces, ut sancte testari queam de summa tua praecipuis in rebus fide, talique vel in minimis cura qualem laudare Stephani Plantinique potuissent, vellicare certe non ausi fuissent: nam

ne Stephanorum quidem Plantinorumque tam perpetua fuit felicitas, in sacris etiam Codicibus edendis, ut omnino nihil praetermitterent ab operis peccatum. quas autem tu non plane nullas id genus maculas in hoc officinae tuae foetu non absterfas reliquisti, tales illae profecto sunt, ut eas recensere propemodum pudeat, vixque dignae videantur quarum causa componas preloque mandes *Erratorum*, quem vocant, *Indicem*: ni forte pauculas quasdam carpamus: quarum maxima (ni fallor) in hoc tota consistit, quod paginae 185 versu 15, manere siveris: *dicuntur et esse reapse sunt*: pro, *dicuntur esse et reapse sunt*. Nec enim gravius quid esse puto, quod paginae 14 ver. 10, prima litera vocis *Qui* perperam sit majuscula: vel quod paginae 73 ver. 1, ex tribus literis *P. G.* (significantibus *Patri Germonio*) appareant solae *P. G.* vel etiam, quod paginae 168 ver. 3, desideretur *figme* duplex, addenda vocabulo *seriei*: vixque gravius vel istuc arbitror esse quod occurrit paginae 90 ver. 6, ubi pro *Romanae historiae*,

historiae, nemo non videt ponendum fuisse
Romana historia.

Quod ejusdem paginae ver. 16, dein et paginae 100 ver. 17, nec non paginae 134 ver. 14, paginaeque 199 ver. quinto, vocem *haeresum* sic scriptam dedisti, quum tamen *haeresum* in autographo legeres; id equidem potius in *Correctis* quam in *Erratis* numeratum velim: licet istud *haeresum* non solus amasse videatur Harduinus. Una scilicet amarunt ipse fususque Germonius, *par* illud *nobile fratrum*, de quibus olim nescio quis Lazzarino dicebat, *Ne vivam nisi inter se ament*: malignius fortasse quam lepidius. Ut autem tibi propter hanc emendationem succensere nequeo, sic tibi condonandum saltem reor, quod paginae 88 ver. 1, pro *fetus* (quam scribendi rationem delicatioribus quibusdam placere non ignorabas) ausus es *foetus* reponere cum diphthongo. Miror enim, ni fecisses, quotusquisque futurus esset quin te crederet in flagranti, quod aiunt, crimine deprehensum. Quod alicubi primae syllabae

scripti *numquam* vel *tandem*, (nisi me fallit memoria) pro litera *m* restituisti solitam *n*; id ubique potius observatum vellem, quam semel neglectum. Optime factum tamen est, quod praeter leves istas ac modo non absolute necessarias mutationes, ita non in hoc genere petulantem te praestiteris, ut etiam religio tibi fuerit salebrosa quaedam loca complanare, quae maxime videbantur hoc a te petere medicae manus auxilium. quanquam non ab re futurum duco, si de salebris aliquid praemoneas: ne forte dum typis male positis imputantur, vitio tibi detur, ut sit, religiosum fuisse.

UNAM certe recordor libri plagulam (paulum abfuit quin plagam vocarem) quae vel in me nonnihil suspicionis excitare potuit. Paginam dicere volui 178, illosque paginae versus quorum verba sunt: *ita saeculo XIV. qui optime Latine scribebant, ii nobis fecere CICERONEM, Maronis Aeneidem, Lactantium, ceterosque omnes, quos fama fert eleganter supra alios scripsisse.* Quod impiam
suam

suam *factionem*, *coitionem*, *cobortemve*, ple-
 rorumque veterum scriptorum fictricem, cu-
 jus ortum referre solebat ad saeculum XIII,
 nunc ad quartum decimum detruderet Har-
 duinus, id quidem vix mirabar, qui post-
 quam saepius in his Prolegomenis hanc vi-
 deram tergiversationem, eam nunc ferme
 demiratus fueram: modo *demirari* sic dicere
 liceat quemadmodum *despondere*, *desperare*,
deservescere, *deflagrare* dicimus, et quae
 sunt id genus plura: Immo non maxi-
 mopere mirabar quod jam nec verus ille
 Plinius Historiae naturalis, nec verus ille
 Satirarum scriptor et Epistolarum Flaccus,
 in eorum viderentur haberi numero *quos*
fama fert eleganter supra alios scripsisse.
 Poterant enim Flaccus Pliniusque, quamvis
 Latini, quamvis et elegantes, quamvis et
 elegantiae nomine nobiles, non illico tamen
 inter nobilissimos, Harduino iudice, numerari:
 nec multum referre cogitabam, siquis Har-
 duinum sic tacite iudicantem, non cuncta
 provide quaquaeversum circumspexisse contra
 iudicaret. Quod autem jam Ciceronem,

quod suum quondam Tullium, quod illum quoque nunc in spurii detestandae cohortis foetibus nominaret, id vero tantopere mirabar ut oculis vix crederem: praesertim quum recordatio subiret ante lectae paginae 42, his utique vocibus notabilis: *e recentibus, alii cum ipso TULLIO, alii cum VIRGILIO in scribendo certant.* ubi procul dubio nondum deteriores evadunt Ciceronis quam Virgilii natales, nec venerandae minus antiquitatis. Jamdudum quidem *Clerico* (Bibliothecae selectae Tomo xviii. p. 283) visus erat Harduinus nonnihil de rejiciendo Tullio deliberasse. Quid inde vero, nisi ponderosius quid accederet, cur ego nunc admirari desinerem? In ipso Prolegomenon limine memineram legisse: *Rem magni operis, sed et majoris invidiae aggredimur scripta quae vetera existimantur omnia, libris exceptis, quos pro canonicis et sacris habet Ecclesia; et sex omnino profanis scriptoribus, LATINIS QUATUOR, Graecis duobus, inter supposititia et a scelesto grege fabricata monumenta referre.* Ergo igitur quatuor adhuc
ut

ut antea *Latinos* pro genuinis habebat Har-
duinus: nec apparebant adhuc mutata ge-
nuinorum nomina: Plinium proinde suum,
partimque saltem Virgilium, partim quoque
Flaccum fervebat. Quis vero jam quartus
trinis accessurus erat, sublato Tullio? Quum
proxima pagina 179, sublatus mihi rursum
Tullius occurreret, paene magis crescebat
quam subsidebat admiratio: non ante pro-
fecto subseffura, quam ventum foret ad
paginam 196. ubi tandem, non modo re-
perturus eram quis esset quartus ille, nunc
in locum Tullii subrogandus, sed et plenius
aliquod manebat me blandumque fatis curae
levamen, his verbis: “ Plinius in suo opere
“ scriptores laudat, quorum scripta interi-
“ isse dolemus. Neglexit ea antiquitas, ser-
“ vavitque dumtaxat e Latinis *PLAUTUM*,
“ *Plinium*, *Virgilii* Eclogas novem cum
“ Georgicis, *Horatii* Satyras et Epistolas:
“ e Graecis, *Homeri* Iliada et Odyssaeam,
“ *Herodoti* libros novem.” quanquam
(si nihil celandum) ne talibus quidem
dictis ita mihi comparata res erat, ut omnino

nihil haberet admirationis. Admiranda nempe veniebat (plura jam ne complectar) eximia saltem doctissimi celeberrimique viri modestia, non immemor,

*Quam fas, quam pulchrumque cluat, vel
ab hoste doceri.*

Hostis erat, si non inimicus, *La Crozius*. *La-Crozius* autem, quod probe scis, quum de nonnullis Historiae Romanae capitibus loca quaedam Ciceronis adversus *Harduinum* protulisset, non sine mordaci quodam *judiciu*, hoc addiderat monitionis (*Vindiciarum* pag. 153): *Expungat itaque Harduinus Marcum Tullium e numero veterum scriptorum; alioquin moneo, quod res ipsa clamat, fore ut corruat brevi systema* Haec ille frustra dixisse vulgo putabatur; jam vero dictum factum cernimus. Monuit homo vel ipsis pejor *Benedictinis*, ipse quondam *Benedictinus*, nunquam non haereticus; trifariam nunc nefarius; tripectora ter ampli vis monstri; turpis in uno haeretico tergemina *Janseniani*, *Apostatae*, *Calviniani*,

viniani, colluvies; nefandum profecto scelus, quem neque honoris neque contumeliae causa nominatim nominare decenter poterat os castum Loyolitae; cujus et proinde nomen sancto preffit silentio casta Harduini sapientia. quid ergo? num propterea non audiendus, bonum si quando dederit consilium? Audiatur omnino, sic juberet prudentia, sic astutia, sic ipsa matutina viri frons, vel etiam vespertina satque coenata; nisi prior sic

——— *jussisset honesta*

Frontis debilitas, ingenuusque pudor,

qui ferre nequiquam poterat quin cuilibet bene monenti morem gereret. Id ipsum, quod coeperam narrare. Monente Lacrozio sensit Harduinus, e re sua futurum, si de nobili quem creaverat veterum scriptorum seviratu, Tullius expelleretur: et quamvis non illico, tandem tamen, omnibus rite perpensis, expellendum judicavit: moxque, ne μὲν quidem faciens, tanquam sponte Tullium jampridem dimovisset, vel etiam falso per inconsiderantiam primitus nominasset,

nasset, novum pro Tullio sevirum *Plautum*
 nominavit: eodem nempe bonae modestae-
 que mentis habitu, quo factum, ni fallor,
 ut e saeculo XIII (ubi scelestam suam fal-
 sariorum cohortem, sub Imperatore tantum
 non diserte nuncupato *Friderico secundo*,
 semet ipso duce merentem collocaverat) non
 tam La-Croziana velitatione depulsus aut
 exterritus castra movisse videatur in saecu-
 lum XIV, quam scienter illuc volens ac
 lubens descendisse, post simulatam dum-
 taxat saeculi superioris occupationem. Ha-
 bebat in hac re quod hosti regereret, qui
 tali saeculo, quale tertium decimum fuisse
 perhibetur, talem cohortem colligi potuisse
 negitabat: quin et in ipsa quam dixi pagina
 178, videtur hominem castigare voluisse:
at quam non tetricus, quam nulla nubilus
ira! quam non παταγωσινός! atque adeo,
 quam jucunde! contentus videlicet, non in-
 jucunda certe nec nimis multa, de saeculi
 tertii decimi meritis, haec obiter fudisse ver-
 ba, praetereaque nihil: *jucunda erant et ele-*
gantia ingenia, ut Spondanus eos appellat, qui
occasione

occasione diffidii inter Papam et Fridericum Imperatorem vaticinia consinxere, ad annum 1239. n. VI et VII. Quod si modestiae tantisper oblitus paene superbire videatur pag. 73. ubi scilicet in Petrum Cusantium sic invehitur: Benedictinus quidam objecit P. G. ipsum inducere Pyrrhonismum. Dictum amenter! id officiose potius quam superbe factum putare possis, in gratiam solum dilecti sodalis R. P. Germonii: quem diligere, cujus et causa vel irasci, virtus fuit: ut hinc Harduini laudibus additum quid, de modestia detractum nihil, facile tu mecum sentias. qui praeterea, vel in iis in quibus magni viri modestiam praedicavi, adeo non solum praedicatam volui modestiam, ut aliquando dubius haeserim, eamne prius admirandam proponerem, an raram flexibilis, versatilis, inventionumque fertilis ingenii solertiam. Mirum certe si vel ipse, quantumvis modestus, dum subtilem contemplatur suae fabulae texturam, non aliquantulum sui mirator exstiterit; nec alius quispiam fuerit qui mirabundus exclamaret,

— Non

— *Non illud opus tenuissima vincant
Stamina, nec summo quae pendet aranea
tigno.*

Immo mirum ni tertius aliquis, Pliniana
quaedam super Araneis verba recordatus,
dixerit: *en genus illud erudita operatione con-
spicuum! Ut orditur telas! Tantique ope-
ris materiae uterus ipsius sufficit! Moro-
fior quidem La-Crozius, ex Phaedro dicere
videbatur,*

— *Tollere haec aranea
Quantum est laboris?*

Vel ex Plauto,

*Munditias volo fieri: efferte huc scopas,
simulque arundinem,*

*Ut operam omnem aranearum perdam et
texturam improbem...*

Nos vero rectius ex eadem Plauti scena,

Rem, edepol, negotiosam!

Qui

qui jam videmus, ut scopas omnes ridet
beata mens telarum textrix; ut quasi lu-
dens et *aliud agenti similis, scissa protinus*
reficit, ad polituram sarcians; utque, fi-
quando plura desiderantur,

Caetera venter habet, de quo tamen illa
remittit

Stamen, et antiquos exercet aranea casses.

In optimis nempe, non secus ac in pessimis,

———— *Ad mores natura recurrit*
Damnatos, fixa et mutari nescia. . .

nec tamen in Harduino tam tenaciter mu-
tari nescia, quin videatur interdum prae-
dicari velle Pliniano mutabilior Chamae-
leone, qui colorem subinde mutat, *redditque*
semper quemcunque proxime attingit, praeter
rubrum candidumque. Ruborem novit uti-
que virgineus ille viri pudor, quem supra
laudavimus: candorem vero quis non ag-
noscat? Quis non denique variatum semper
pro re nata mirabilis illius fabellae colorem,
qua sese tanquam pellicula catus involverat?

Non

Non unum facti specimen vidimus: unum
 saltem non possum quin addam, quo no-
 vissima (ni fallor) exhibetur viventis pelli-
 culae *μίσχρωσις*, nisi *μίσχρηματιον* vocare
 malis, vel etiam telarum cassiumve *καυέ-
 λων*, in hisce videlicet postremis horum Pro-
 legomenon verbis: *Liquido apparebit, ut
 spero, ex Tractatu nostro de an-
 tiquis Numismatibus Regum Francorum, sus-
 ceptum ad impio coetu illud consilium, medita-
 tumque sub principatu PHILIPPI AUGUSTI,
 coepisse tunc apparere; multo vero magis
 sub Philippo Pulcro et sub Valesio: crevisse
 deinde propemodum in immensum per annos
 amplius centum quinquaginta. I nunc et
 gloriare, quicumque saeculum XIII, ipsaque
 proinde Friderici secundi tempora, putabas
 ab Harduino fuisse turpiter deserta. Nemo
 certe, qui regnum Friderici secundi coeptum
 novit ab anno 1212, diu nescire potest uti
 suum Philippus Augustus produxerit ab anno
 1180, ad annum 1223. Quam liquido
 autem ex Harduini tractatu de Francorum
 Numismatis appareat, APPARERE tunc coe-
 pisse*

pisse coetus impii consilium quum regnaret
Philippus Augustus; id intelligere jamdu-
 dum potuerunt quotquot hujus arcani
 sunt acriores investigatores; si quidem non
 alius est promissus modo tractatus, alius
 ille cui titulus, *antiqua Numismata Regum*
Francorum, in isto *variorum Joannis Har-*
duini operum volumine, quod publici juris
 fieri post auctoris obitum furtim curavit
 nescio quis anno 1733. Atque utinam,
 dum prodit se tam luculenter monstrosus
 ille coetus, non ostenderet se velut instar
 Monstri capite suo truncati! Non enim
 sine capite natus erat anno 1693, in egregia
 sane totiesque decantata, quam tunc emiserat
 Harduinus, PROLUSIONE *de nummis Hero-*
diadum: et inde (si bene memini) ad hoc
 usque tempus, caput istuc fuerat aliquis,
 quem coetus ipse ficto per jocum nomine
 vocabat *Archontium Severum*: cujus item
 (ni forte diverfi cujusdam Principis) nomen
 verum, *Sibyllice* dicebatur fuisse *tetrasylla-*
bum, *decem literarum*, *quarum essent quinque*
vocales, *summa ex iis Graece 1599*: cujus
 denique

denique signandi caussa putabatur jocosus ille coetus excogitasse cognomina *Longimani*, *Nosbi*, *Mnemonis*: atque his indiciis tanquam digito monstratum fuisse *Fridericum* II, pronunciarat La-Crozius: Nec obstabat quod hominis conjecturam statim deriserat, sub larva Sorbonici Doctoris, Harduinus: nam vultu tam dubio deriserat, ut negare pariter atque non negare videretur: quippe qui non alia negabat ratione, quam fatendo, stultum quidem se futurum fuisse, si (quod volebat La-Crozius) duas literas R in *Friderici* nomine pro duabus putasset semi-vocalibus, quibus efficeretur desiderata vocalis quinta. quasi vero posset paullo humanior quisquam serio credere, Harduinum serio nescisse qualis habeatur vulgo litera R; aut ipse serio velle potuisset ut sibi vel jurato crederetur, ubi se tale quid nescire simularet! Hunc autem postquam gessit in ista re vultum; unde spes aliqua remanebat fore ut aliquando veram patefaceret aenigmatis solutionem; dolendum sane quod eam nunc gerat faciem, qua conspecta,

nihil unquam sermonis fuisse diceret de rebus
 ad caput principemve factionis pertinenti-
 bus. Sed et hoc profecto non ab indole
 nimis abhorret Chamaeleonis. Quid, quod
 olim, nec ita longe post La-Crozianas cri-
 minationes, callide negavit se pro spuris tot
 habuisse, quot habere censebatur, veteres
Graecos e profanis; nunc vero simpliciter
 et aperte declarat se plane nullos agnoscere
 praeter Homerum ac Herodotum? Quid,
 quod olim subdole negavit se dixisse (quia,
 credo, nondum disertissime dixerat) nunc
 autem disertissime profatur, ex Ecclesiasticis
 auctoribus Ecclesiaeque dictis Patribus om-
 nino nullum superesse, quem non ab impio
 Coetu fictum judicet? Quid, quod olim,
 quantumvis coactus, hilariter tamen *παλιν-
 ῳδίας* cecinit satis amplam, atque adeo vul-
 gavit, anno 1709; sic deinceps ad veterem
 quam vocas cantilenam reversurus, ut opus
 amplissimum posteris, tanquam testamenti
 vice, relinquendum pararet, cuius vel ex-
 ordium sive prolegomena haud inepte nun-
 cupare possemus pulcherrimae *παλινῳδίας*
 C pulchriorem

pulchriorem αἰσιπαλοῦδιαν? Quid, quod ipsam veterem cantilenam, variatis et hujus modulis, ita recinit ut eam praedicare liceat

Consimilemque sui, dissimilemque simul?

Quid, quod caput ipsum factionis, quid, quod *Archontius Severus* ille, quid, quod nominis ille tetrasyllabi Princeps, quem non amplius apparere querebamus, ita jam non apparet ut mihi quidem (si verbum fingere licet) *subapparere* saltem videatur identidem? Quid, quod videtur aut certe videri potest Harduinus (et ostenderem si vacaret) talibus eum designasse notis, ex quibus agnosceretur mox *Fridericus Imperator*, mox *Philippus Augustus*, mox uterque, mox neuter? Quid, quod modo voluisse, modo noluisse videtur, ut quis ille sit intelligeremus? Quid omnis ista denique significat variationum series, nisi rursus id ipsum quod coeperam narrare? Sic scilicet versicolor tanto melius cognoscitur Chamaeleon, et vel ideo *semper idem* dicendus Harduinus, quod *non semper idem*. Dum vero Versipellionem

contemplamur, et ille quidem de corio suo ludit adeo liberaliter, quidni et nos aliquantulum?

Quid si risuris risum praeiverit ipse?

Crede mihi, non tales ille nobis potuit sine risu parare lusus, nec de fore speravit qui secum riderent, et rectius fortasse speravit quam vellet; nec in iis qui suos cum plausu lusus exciperent, satis praevidit futuros esse, quibus aliquando vel maxime displicuisse mallet, quam vel minime nimis placuisse. Rogasne quos loquor homines? Genus utique mihi quidem non prorsus ignotum, qui vocant se *Philosophos*, quorumque sicuti duplex Deus est (alter verus, quem fictum suspicantur, alter a semetipsis fictus, quem verum praedicant) sic etiam duplex est religio:

ALTERA vulgaris, quam five puram atque integram, five pro varia locorum sectarumque conditione varie corruptam, cum plebecula quidem (quantum *πολιτικῶς* opus est) simulandam concedunt atque adeo tuendam; caeterum, nonnisi rudiori popello

oribusque vel vilioribus popelli pastoribus placide relinquendam; meliori cuique, quoad ejus fieri potest, naviter surripiendam; utpote quae tum doctis aut ingeniosis, tum vero primariis quibuscunque viris feminisve, meretricibus praesertim earumque patronis ac amatoribus, neutiquam conveniat; quos decet, *μὰ τὸν Ἡρακλῆα*, pro nugis anilibusque fabellis habere (nec historiola de Deo *Locutio* verioribus) quotquot circumferuntur historiae de Deo, qui, *multifariam multisque modis olim* locutus, merito *Deus loquens* audierit:

ALTERA, qua Deum colunt, vel potius admirantur, idolorum ritu *mutum*, five quadam sit naturae suae necessitate, five superbo quodam consilio, loqui nescius; nihil autem qualicumque suo Deo (si quid ille res humanas novit aut curat) acceptius esse ducunt, quam si novas invenerint artes, easque non modo jocularis et leviculas, sed severas etiam doctrinaeque pondere graves, quibus instructi valeant vel eruditissimos et prudent-

prudentissimos historicae Religionis defensores armis (ut ita dicam) paribus oppugnare, cunctaque vel sacratissima de loquente Deo monumenta talibus paullatim suffodere, convellere, pessumdare rationibus, quas . . . quas ego si non communibus tantum verbis grammaticas, etymologicas, philologicas, panurgicas, sed proprio tanquam vocabulo *Harduinicas* nominandas dixero, subvereor ne fibimetipsis illi gloriam vindicent inventi pulchri nominis; et e nostris forsan aliquis mihi succenseat, quod istos praesenserit vel hinc occasionem captaturos *Harduinum* nominandi, simul et Harduiniana pro bono publico tentamina saltem, laute praedicandi; dum pro Diis ipsi (vel mutis vel inania locutis) curam gerentes universae generis humani Reipublicae, tam de praeteritis quam de futuris inter se consulunt, in *parvis* adhuc suis dicamne Sodalitiis, an *Eleusiniis*? donec (puto) *magna* quoque, magnifico quo par est apparatu, publice concelebrari Fata finant, siquando novum venerit atque felix illud, Philosophorumque studiis unice debendum

dum saeculum, quo tandem exorto, solisque
 tum regnantibus Philosophis, volenti cuique
 supra Vulgus sapere facile dabitur initiari,
 maximorumque beari Mysteriorum specta-
 culo, καὶ ἀπορρήτων τῶν ἀπορρητοτάτων ἐπὶ πλείας
 γίνεσθαι: caeteris interim sua quoque, sed
 prorsus alia, neque vero spectanda seu in-
 telligenda, sed stupide credenda Mysteria,
 vel sic ut erunt permittentur, vel ex imperio
 praescriptisque novis formulis obtrudentur
 bellule: Utrorumque vero (quod optare
 saltem οἱ καθολικώτεροι videntur) fons unicus,
 ac perenne quoquoersus profluens, erit
Urbs aeterna, caput Mundi, cunctarum
 domina gentium: nisi quod forte fortuna
 tam prospere cedit res Philosophis, ut ipsa
 pedetentim resipiscente Plebecula, Orbis
 universus tandem Philosophus evadat, artes
 deinceps excolere contentus illas demum,
 quae praesentem, solamque non dubitabilem
 vitam, reddere valeant beatiorum, lautiorum,
 jucundiorum; oblivionique vel contemptui
 tradatur in aeternum, quidquid unquam fa-
 bularumve fuerit mysteriorumve fabulis
 oriundo-

oriundorum; nec amplius audiatur σπερμολόγος ille qui tam stulte de loquente suo Deo gloriabundus exclamat, *Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus Mundi?*

EJUSMODI certe Sapientibus non potest quin, ut arrisisse debet famosa docti viri *Prolusio*, sic arrideant etiam posteriores ejus postremaeque lusiones: laboriosae illae quidem, sed lusiones nihilominus, et quibus illos vel ideo vicissim arrisuros existimo, quod illae solo laborant eruditionis onere, caetera tam faciles, agiles, volubiles, ut in iis videatur magis ipse Labor ludere, quam Lusus laborare. Nos quidem (qui sumus haeretici mirum quam creduli simul et increduli, fabularumque non parcius Harduinarum quam caeterarum derisores) nos, inquam, fortasse nolit istaec Sapientum natio secum ridentes habere, nisi si pariter secum de rebus divinis humanisque sentientes habeat. Quid tum? *Ridebit eos Dominus*; ridebimus et nos cum Domino. precantes tamen (etsi nostras vel preces risuri sint) ut intelligant

aliquando, quam revera stulte sapiat, quantum quidem ad officia veramque generis humani felicitatem pertinet, quicumque videri vult Historiam de dictis actisque Dei nostri diligenter explorasse, nec in illa cernit, aut sentit saltem, divinissimum quoddam Consilium; quo cognito, tantillumque vel sapientissimis Philosophorum consiliis collato, ingenue fatendum profitendumque sit, aliud esse philosophice sapere, aliud vere. Triste dictu: non inficior: at dicendum tamen, et usque dicendum, quoad ipsa tandem resipiscente quae vocatur heic Philosophia, velint isti qui se Philosophos nominant, homines esse sui nominis, nec veram diutius non amare patefacti divini consilii sapientiam; neu Solem propterea spernendum decernere, quod adsit ipsis aliquod aliunde quoque petendum lumen, nec suae vel Soli defint quibus obscuretur interdum nebulae, maculaeque (si placet) insuper, et eclipses; et horae (ne quid omittam) nunc per crepusculum, nunc per auroram, nunc per Lunam dumtaxat lucendi, nunc per eas tantum quas ille

Nocti

Nocti non invidet sparsas undique diurnae
lucis reliquias.

JAM non rideo: miror magis, et misereor; et ita quidem, ut vel subirasci vix valeam, licet iram bonorum nimis provocare visus aliquando fuerit unus et alter ex istis elegantibus, nisi me fallit (et opto fallat) memoria. Eos dictos putato, quibus identidem videtur perspecta fuisse summa divini concilii Christianaeve Sapientiae pulchritudo; nec tamen persuadere quisse, manus ut abstinerent ab incepto, neve pergerent ita nervos omnes intendere subvertendis utcunque fundamentis quibus omnis innititur, quae quidem certa sit, hujusmodi rerum notitia. At vero, quot alios Orbis alit Christianus, digniores quibus irascamur, sacros etiam Populi Christiani doctores? qui, quum nihil antiquius habere debeant quam de rebus nos docere, seu ad cognoscendum dignoscendumque, seu ad exsequendum rite divinum consilium, spectantibus; operam ludunt misere, tempusque terunt, innumera tam factis quam
verbis

verbis docendo, non solum longe diversa,
 verum etiam sic diversa, ut paene non aliud
 velle videantur, quam sanos hominum sensus
 quasi magicis vocibus ac cerimoniais avertere,
 divino ne, humanis ne non, mancipentur
 consiliis: et hoc ipsum vix unquam nequius
 peragunt, quam si quando videri volunt *non*
subterfugere quominus, ad instar Apostoli,
totum suis discipulis *annuntient Dei consilium*,
praedicantes regnum Dei ac docentes ea quae
sunt de Domino Jesu Christo: sub titulo
 denique Christianismi, tam putidam tam
 fidenter venditant pulcherrimae religionis
μίμησιν, ut justas etiam causas ingeniosulis,
 praebeant, id cavillandi, calumniandi, pro-
 scindendi, conspuendi, quod forsitan adora-
 rent, amplecterentur, deoscularentur, si me-
 lius nossent, melioribus usi magistris. Quid
 autem si vel horum *μιμασσομένων* vecordiam
 vehementius indignari vereretur? Communis
 utique nimis, ac inveterata nimis labes haec
 est: eosque si victrix tandem Veritas ali-
 quando redarguat, habebunt ut pro se quisque
 dicant: *Ecce enim in his iniquitatibus con-*
ceptus

Divino
 ne con-
 siliis
 man-
 cipen-
 tur

ceptus sum, et in his peccatis peperit me mater mea. Aliud certe genus est, si quid sentio, quod vel istorum vecordiam longe superat. Eos enim dico qui, dum sese (veluti jure quodam sectae suae proprio) primos esse volunt Christianae Veritatis ac Libertatis cultores, amatores, antistites, vindices; interim tamen, si quis apud ipsos extiterit γραμματισὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἔργων, *similis patrifamilias proferenti de thesauro suo nova pariter ac antiqua;* deposita mox honesta quam gerebant persona produnt se, non modo monstratae liberius ac luculentius Veritatis neglectores (ut ita loquar) incuriosos, ὥς τε παρεῖν ἀπλῶς ἤσαν, κυνῶν δίκην τῇ ἡμερωσίῳ, ἀμελητὶ καὶ ἀναιδῆτως παρελθεῖν sed *osores* etiam non mediocriter infensos ac impudentes, ὥς τε δὴ

Γρύζειν, ὑλαῖν, δάκνειν τε καὶ διωκᾶσθαι,
Κ' ἀπὸ συναγωγῆς ἐξελαῖν τὸν ἐτηγύμην
Λόγους λίσσασθαι, καὶ θεοπρεπεσιάζεσθαι.

In hos profecto deceret erumpere stomachum,
si modo liceret. Quum vero vel hoc vix
liceat,

liceat, istisque soleant abire quaelibet impune, stomachantibus bonis non item; ego certe contra caeteros ante memoratos (quantumvis hoc quidem per vulgus liceat) non debacchabor: ne forte videar *excolare Culicem*, dum *glutio Camelum*.

Quod autem nunc ad Harduinum pertinet, cujus maximum crimen est ea somniasse quae Culicibus istis animos addere, seu arma dolosque subministrare, non sine nulla veri specie putarentur: licet somnia sint illa quae non optimam clamitent somniantis indolem, quandocunque tamen, praeter doctas et ingeniosas nec inutiles quae vel in somniis illis elucent observationes, alia multa mecum reputo, quae velut alterum nobis in Harduino referunt *Adamantium*, spectabilem simul et amabilem, eximiis denique Sapientiae doctrinaeque monumentis, vix minus quam deliramentis, insignite conspicuum; adeo non impensius irascor, ut prope metuam ne dicar impensius risisse. quod tamen non sine dolore quodam

quodam feci, benevolae potius quam malevolae mentis indice: nec fecissem, credo, nisi quod, quum non esset ut omnino filem, quumque res, jam nimium fortasse cum lamentis tractata, ridiculo tentari (si non secari) posse videretur, vel etiam mitigari; fatius tandem fore tacitus arbitrabar, quando forte plures haec legerent, si vel indignatiunculas aliquorum contraherem ridendo, quam si risus multorum tragoedias agendo. Partes interim nequaquam praesumpsi, nec praesumpturus eram, Judicis. Nullis ego diris Harduinum devoveo. Demersumque si crederem in ignes purgatorios, nihil staret per me quidem profecto quominus inde meis, non precibus dumtaxat, verum etiam sumptibus, bonus vir emergeret quam citissime. Sin autem plus inclinatur animus, ut eum pie credam, cum extrema quam vocant unctione, supremam simul impetrasse tam poenae quam culpae liberationem, nec animam prius effluisse quam recipienda foret in paradysum; condonabunt hoc saltem, spero, quotquot erunt e Romanis urbaniores homines, nec id
objicient

objicient quod obganniebat in perfimili negotio Romanior quaedam (Janseniana tamen) vetula, Esse me dicens Haereticum tam valde pervicacem, Jesuitas ut malletm salvare quam Purgatorium fateri. Tu vero condonabis, *Wilbelme*, (si quidem *praenomine gaudent molles auriculae*, nec tamen me nisi bonae tuae veniae captatorem deputas) condonabis, inquam, quod in uno salebroso loco tamdiu, ob unumque verbum, ut aliud ex alio incidit, tam verbose, detinere te non erubuerim. Meum certe nunc erit cavere, ne similiter in reliquis diutius quam par est haeream.

NIMIUS fortassis etiamnum fuero, si salebras notaturus, hoc in earum numero retulerim, quod paginae 188 versu 13, pro *Wittembergenses* male scriptum legitur, ut in autographo, *Vittembergenses*: Nec tamen plane silendum censeo: ne magistris quibusdam patrocinari videamur, politis utique Sophis, Grammatistis, Polyhistoribus, quos, nescio cujus avis pullos, recens exclusos audio. Hi nempe, si qua fides famae, nomina

nomina Germanica per duplex V scribi solita,
 nec nisi per duplex V in Lexicis invenienda,
 per simplex V Gallice scribi volunt jubent-
 que; quia (si Diis placet) adeo pereruditi
 sunt ut certo sciant, non aliter efferre duplex
 V suum Germanos, quam simplex nostrum
 nos. Mirabile sane, divinumque prorsus
 repertum! Et egregias vero reperti dotes!
 velint modo repertores eorumque discipuli,
 dum coepto secundae spirant aurarum leves
 animae, dum calet juveniliter philosophica
 docti saeculi docilitas ad nihil non parata, ju-
 venili pariter calore rem pulchram prosequi.
 Quod si fecerint, non desperandum brevi
 fore ut, germanae Germanicorum nominum
 pronunciationis nimio tutius transmittendae
 gratia, non tantum pro *Wittembergenfibus*
Vittembergenfes, et pro fimilibus quibusque
 totidem fimiles in ufum recipere cogamur:
 fed et pro *Velferis*, exempli cauffa, pro *Vor-*
ftiis, pro *Von-der-Hardtis*, talibusque quot-
 quot funt, obtrudantur nobis *Felferi*, *Forftii*,
Fon-der-Hardtii, talesque: ne jam de loco-
 rum nominibus innumeris dicam, quae
 conftanter

constanter per F enuntiantur, ore quidem Germanico, licet constanter quoque per V scribantur, si paucula quaedam demas, in quibus, quum nimis variaret abnormis Atavorum scriptura, sensim factum est ut hodieque (ni fallor) apud Germanos etiam non insolitum sit ea mox per V scribere, mox per F. Adde fis, mox per V, mox per W: quando vel hoc non plane caret exemplo. Quomodo *Jenam*, quomodo *Cbemitizium*, quomodo *Cbemnitios*, quomodo *Schwerinos* et *Schweidnitzios* et *Schulemburgos* et *Schoettgenios*, quomodo *Gesneros*, quomodo plurima quae possent istis (ut ita loquar) succenturiari nomina, novatores illi Gallicis auribus accommodabunt; ipsi viderint. Pro *Zelleris* utique, pro pluribusque fortis ejusdem nominibus, non invidebunt nobis *Tsellers*, nec alios ejusdem primae literae consortes: ut sic famosus ille *Zwickerus*, quem Christiani (quod eos omnes concordēs vellet) MONSTRUM vocabant religiosum irregulare et mirabile; horridius aliquando *Tswickerus* nuncupetur, tanto magis

magis inde *Monstri* nomen et omen habiturus. Pergant hoc omine Galluli nostri novatores in Germanorum nominibus; et ipsis par pari referant, non ingrata natio, Germani; sic erit ut his Gallia vicissim debeat, pro *Valefiis* *Walefios*, pro *VERSaliis* *WERsalias* Quin futurum vaticinor, ut in partem lucri nostra veniat Britannia; dum gloriantibus in *Chesterfieldo* suo Britannis, multiplicatus idem salutabitur *Tchesterfildus* Gallis, Germanis insuper *Tschesterfieldus*. Sed manum de tabula, hac saltem de parte tabulae: ne forte nunc in nugis, vel ridendo, tragoedias dicar egisse. quanquam non arduum foret ostendere, quam belle vel huc aptari queat Horatianum illud,

— *Hae nugae seria ducent*

In mala —

quae nisi subisset animum cogitatio, crede mihi, Wilhelme, frigidissima potius oratio venisset, quam vel leviter animosa. Parva fane per se res erat: Et si quis majoribus intentus scholasticas hujusmodi minutias non

D

semper

semper attenderit, nihil ab ingenio meo remotius quam ut illum propterea vel ab eruditissimo Magistro vapulare, nedum ab me quintae classis homuncione superciliose castigari velim. Harduinum certe, suum quum concinnaret Prolegomena, ne cogitasse quidem reor, utrum rectius *WITTEMBERGENSES* an *VITTEMBERGENSES* e calamo suo prodirent: qui nec alibi dubitavit scribere *Wiclefum*, tametsi nec mihi dubitandum videatur quin Gallus ipse Gallico more *Wiclefum* pronuntiaret. Ad alia.

SALEBRIS forsan aliquanto rectius adnumeretur pagina 209: paginae locus videlicet ubi de veteri quodam librorum catalogo legitur: "Sunt OMNINO octo et triginta volumina, similis argumenti; hoc est, partes sunt eae totidem e Bibliis, eademque glossatae. Adduntur in fine sententiae, et Quaestiones Petri Pictavini. OMNINO quacraginta fuere volumina." Sensus certe prima fronte turbare videtur, et hac ipsa re nonnihil turbat, prius illud *Omnino*, quod et abesse

abesse poterat nullo sensus detrimento. Sed in autographo similiter abundat. Et alia sunt id genus, quibus observatis (quanquam rarius occurrunt) in memoriam redeat notum Flacci de Lucilio iudicium: *Quum flueret lutulentus, erat quod tollere velles.*

Sic sub finem paginae 192: aut in versu qui tertius est ab ultimo, delenda fuissent verba *saeculo sequente*; aut certe paullo superius, verba *saeculo consequente*.

PESSIMUS autem locus est ille paginae 168, qui sic habet: *Non dico non fuisse perpetuam, nec interruptam, seriem Romanorum Pontificum: absit. Aio dumtaxat, non magis illam integre descriptam fuisse, aut magis necessariam scitu fuisse vel esse, quam fuit aut integre descripta in libris sacris series Pontificum Iudaeorum; et in archivis singularum civitatum orbis Christiani series episcoporum; aut magis scitu necessaria sit, quam illa Iudaeorum Pontificum scitu necessaria vel fuit, vel etiamnum est.* Quid vero

faceres? Emendatum locum si velles, vix ulla, tolerabilis quidem, succurrebat emendatio praeter hanc: *Non dico non fuisse perpetuam nec interruptam seriem Romanorum Pontificum: absit. Aio dumtaxat: nec magis illam integre descriptam fuisse, quam fuit integre descripta in libris sacris series Pontificum Judaeorum, et in archivis singularum civitatum orbis Christiani series Episcoporum: nec magis scitu necessariam fuisse vel esse, quam illa Judaeorum Pontificum scitu necessaria vel fuit, vel etiamnum est.* Sic certe sensus facile percipitur. Sed in spatio tantillo, tot mutare verba, tot expungere, quis audeat? quis ausum probare sustineat? fudent, fudent potius aliquantulum lectores, sensum satagentes illis impeditum tricus expedire: Moneantur modo, quas in impresso codice tricas mirantur, easdem se pariter inventuros in autographo: hinc forsan et hoc bonae frugis collecturi, non ab solis esse Librariis vel Amanuensibus vel male sanis Grammaticis, quod magnis interdum vitiis laborent elaboratae quoque nec indili-

indiligentium Scriptorum lucubrationes :
et bene satis esse nonnunquam, si de sensu
scriptoris quacunque demum ratione constet.

EJUSDEM generis haberi nolim, notandum
tamen arbitror, locum paginae 10, quem
fideliter ex autographo sic edidisti : “ Si de
“ nostra igitur Censura in Augustinum,
“ Bernardum, et Thomam (nam hos tres,
“ Deo adjuvante, confecimus ; Concilia
“ quoque pleraque ; cetera similiter per-
“ acturi, et alia scripta, dum erit vita su-
“ perstes) : sed si de ea Censura judicium
“ ferre velit aliquando sancta sedes Apo-
“ stolica (quem ego diem videre peroptem) :
“ ne consultores admittat ex ulla Regulari
“ familia, &c.” Eruditum sane virum
nostri, nec in sollicitandis auctorum verbis
praecipitem, qui tamen vix tenebat se,
quominus pro *sed si*, post clausam priorem
parenthesin, legendum pronunciaret *Si*
inquam. Mihi quidem videtur Harduinus
imitari voluisse Tullium : qui scilicet in
Disputationibus Tusculanis, prope sub
D 3 initium

initium libri secundi, sic est locutus: “ Et
 “ enim *si* orationes, (quas nos multitudinis
 “ iudicio probari volebamus; popularis est
 “ enim illa facultas, et effectus eloquentiae
 “ est audientium adprobatio): *sed si* repe-
 “ riebantur nonnulli qui nihil laudarent,
 “ nisi quod se imitari posse confiderent,
 “ quid futurum putamus, cum adjutore
 “ populo, quo utebamus antea, nunc mi-
 “ nime nos uti posse videamus?” In primis
 nempe Tullianae periodi verbis, *Et enim*
si orationes, aut ellipsin agnosco sic supplen-
 dam, *Et enim si in eo quod ad orationes per-*
tinet: aut voculam (quae facile potuit
 excidere) sic repono, *Et enim si cum ora-*
tiones, taciteque repeto praemissum verbum
scriberemus. Quarum si solutionum *παραγενεαί* alterutram comprobaris, et
 inde procedas Harduini Tulliique periodos
 inter se collaturus, vix ovum (quod aiunt)
 ovo similis inveniri fatebere: nisi quod
 Harduinianam forte Tulliana dices aliquanto
 pleniorē: tanto proinde planiorē quoque
 dicendam:

dicendam: quippe quae per particulam *Sed* (cujus ope clauditur parenthesis, et cujus emphasis hoc ipso videtur esse, *Sed ad rem*, vel tale quid) transitum facit ad incepti sermonis non modo continuationem, verum etiam (quod majus est) redintegrationem; dum suo *Sed* eadem fere verba repetita subnectit, a quibus initium fecerat. Particulae *Sed*, quandocunque tali qualem dico pollet emphasi, non inepte (ni fallor) apponeretur virgula: vel quod eodem recidit, in ipsis adhiberi solitis parentheseos claustris ipsa toties coërceri juberetur, quoties ejusmodi claustris uti visum fuisset commodum. *Sed*; ut e diverticulo redeamus in viam;

PRAETER observatas haëtenus, quas Autographo debes acceptas referre locorum quorundam vel asperitates, vel alias incuriam fatentes mendas, vel etiam curiosiores ideoque mendae suspectas elegantias; omnino mihi tecum convenit de notanda difficultate quam prava parit interpunctio sub finem

paginae 182. Locum certe vix ipse potu-
 isset Harduinus improbare sic distinctum;
 “ Ante Bibliothecas igitur institutas (quae
 “ nullae fuerunt ante saeculum XIV. siqui-
 “ dem constant omnes libris non aliis, quam
 “ qui sunt tunc ficti; praeter Biblia, et li-
 “ bellos precum qui portarentur facile et
 “ tererentur usu, sed quotidie restitueren-
 “ tur): ut nihil Judaei servavere scriptum,
 “ praeter Biblia, quae gestari una manu et in
 “ pera possunt, sic et Christiani fecere usque
 “ ad exortum impiae cohortis.” Hinc nata
 nimirum difficultas, quod locum scriptor im-
 mutarit: inde vero, dum festinat, ad alia
 prius properaverit, quam supereffe videret
 aliquid in distinctionibus etiam corrigendum.
 Atque haec forsan monere sufficiat: sed
 gratiam tamen (ut opinor) a pluribus inibis,
 locus a te si spectandus exhibeatur ut erat
 primitus: hoc videlicet habitu: “ Ante
 “ Bibliothecas igitur institutas, quae nullae
 “ fuerunt ante saeculum XIV. siquidem
 “ constant omnes libris non aliis, quam qui
 “ sunt tunc ficti; libri vel libelli fuere mul-
 “ ti:

“ ti : sed interiere : praeter Biblia et libellos
 “ precum qui portarentur facile et tereren-
 “ tur usu; sed quotidie restituerentur. Aevo
 “ ipso Salomonis, Eccl. xii, 12. *faciendi*
 “ *plures libros nullus erat finis.* Ex tot
 “ tantisque, sive ea aetate, sive postea scriptis,
 “ nihil Judaei servavere, sapienter feliciter-
 “ que, praeter Biblia, quae gestari una manu,
 “ et in pera possunt. Sic et Christiani fe-
 “ cere usque ad exortum impiae factionis.”

IMMO vero, Vir clarissime, multo plura,
 si quid mihi credis, in lucem proferes, quae
 vel ab auctore decussata latent adhuc in ejus
 autographo, vel etiam quasi sepulta jacent
 sub lituris : unde si tibi, jam satis alias oc-
 cupato, nimis operosum videtur ut abs te
 diligenter eruantur, meam (spero) non
 aspernaberis ultro nunc oblatam opellam.

MEMINI te rogasse, possemne divinare
 quid sibi vellent notae numerales quae pas-
 sim conspiciuntur in autographi margine.
 Jam non divinaſſe me, sed certo ſcire prae-
 dicabo.

dicabo. Signant videlicet quodnam cujusque paginae principium fuerit in priore scriptoris autographo, cujus proin apographum dumtaxat illud est quod nos habemus. quamquam nullus dubito, non dubitandum saltem credo, quin et hoc *Autographi* titulum suo sibi jure vindicet: *secundi* nimirum, vel etiam *postremi*. Rogas unde sciam? Nempe lituris id, attente consideratis, debeo. quae quidem tam crassae sunt in ora primae paginae, tamque consulto nigricantes videbantur, ut eas propemodum quasi clamitantes audirem, *Quid spectas, curiosule tu? quid aciem tundis oculorum? quae perspecta nos nolumus, tunc perspicies?* Perspexi tamen: et ita quidem perspexi, ut ipse mihi jam nonnihil deridendus videar, qui non vel primo conspectu legerim

Autographi, I.

vel certe (namque notam I. non satis clare cerno)

Autographi,

sive primi-

genii exem-

plaris paginae.

I.

quod

quod interpretor ; *Paginae Autographi (sive Exemplaris) primigenii. Pagina prima.* nec aliter intelligi posse judico : suadentibus et hoc lituris passim conspicuis : praesertim si correctiones attendamus, una plerumque conspicuas, manumque sic ipsius auctoris referentes, ut ἀπογραφον minus apte dixeris quam αὐτογραφον ἐξ αὐτογράφων. ni forte quid heic doli mali lateat, quem ne suspicari quidem sinunt ii quos colimus mores ; quem vero retegere, si quis est, illi saltem facile poterunt, quibus aliunde cognita manus est Harduini.

NE TAMEN hinc sequi putet aliquis, ut omnino nihil manum prodat alienam ; quid si monerentur lectores, in minore quidem titulo (cujus verba sunt, *Joannis Harduini Jesuitae ad Censuram scriptorum veterum Prolegomena*) ab alia nescio cujus manu scriptum fuisse ἢ *Joannis Harduini Jesuitae* : tituli vero majoris hanc esse faciem, ut ejusdem quam dixi manus esse videantur haec, *Joannis Harduini Jesuitae ad Censuram scriptorum*

scriptorum veterum: manusque porro vel ejusdem vel non prorsus abfimilis, alio tamen tempore scribentis, tam dictio Prolegomena, quam subsequens annotatio, juxta autographum.

EGO QUIDEM curiosos vel hoc per me nescire nolim: Autographi prioris paginas numerari XCVII: posterioris non plures quam XCII: Hujus autem folia, numero XLVI, nunc quidem Sibyllinorum ritu singula, tamen olim compacta fuisse vel confuta: forsan et, non tam volumen confecisse, quam voluminis initium gravioris, vel eam complectentis quam promittunt Censuram, vel aliquod saltem censurae specimen membrumve. Sed age: id jam quod nos promissimus, aggrediamur, et alacres, Deo juvante, praestemus.

UBI paginae tertiae verba sunt: *cetera parum curamus, etiam quae de nobis hominum existimatio sit: dum sit fides de Deo vero, de Christo, de singulis sacrosanctae fidei capitibus,*
integra

integra et salva: heic Harduinus aliquando, dum vestigia sua relegit, addendum duxerat, partimque in ipsa quae forte vacabat area, partim in margine scripserat: *quam sacrosancta docet Romana Ecclesia, ceterarum mater ac magistra*. Post autem calamo praeterfit: nec hilo tamen minus integer vitae fideique Romanae: quod vel secuturæ subinde confirmabunt observationes.

IN LOCO paginae decimae quem supra vidimus, ubi jam legitur: *hos tres, Deo adjuvante, confecimus; Concilia quoque pleraque; cetera similiter peracturi*; deerant primitus tres illae voces: *quoque pleraque; cetera*; nec nisi multo post (quod ostendit etiam nonnulla scripturae diversitas) eas adjecisse videtur Harduinus, postquam scilicet in conficienda *Conciliorum plerorumque* censura fatis defudaverat. Rogabis fortasse, Quid hoc ad lituras? Et illarum, fateor, nihil heic habemus: Ut autem verbo tenus, aliud me praestitutum non receperim praeterquam lituris factas mutationes, non ta-

men

men *disparitionem* fore judicavi si quaslibet alias obiter indicarem, tales interim cujus-
cunque generis omiffurus, quae nimis effent
minutulae. Licet ex his intelligere fit, ut
eorum de grege non fuerit Harduinus, qui
nisi gravissimis de cauffis vertere styllum
nesciant. Quid, quod aliquando minutulis
etiam subest aliquid quod minutulum vo-
care vix possit homo sanus? In praesenti
certe negotio nolis id nihili putare quod mihi
proxime notandum venit ex initio paginae 12.

IBI legitur: *Cum ante annos triginta
sex, nempe anno 1693. ac deinceps non semel,
notissimam ac perspectissimam mihi esse pro-
fiterer veterum scriptorum vobian, reclama-
runt Catholici quidam, &c: unde nemo est
quin statim subductis calculis colligat, Har-
duinum haec sua Prolegomena debere
scripsisse medio circiter anno 1729. Itane?
annone qui fuit aetatis suae octogesimus ter-
tius? medione anno quo de vita decessit,
ineunte mense Septembri? Sic utique Pla-
tonem pulchre vicerit, qui (si vera sint
verba*

verba Ciceronis) *uno et octogesimo anno scribens mortuus est.* Et vicerit ! per me licet. Vincere potuit. Quin facile reperientur qui vel victorem vicerint ipsum vicissim. Quis vero facile credat eum tam longas egisse moras, tantae patientem fuisse cunctationis, ut non aliquanto vel etiam multo maturius ad opus accingeret, in quo fundamenta, principia, primordia, ipsa quodammodo vitalia patefacturus erat, vitalitatemque probaturus, formosulae illius Sibyllinae Figurae Fabulaeve, quam velut alteram Paris alter Helenam perdit deperibat, et suis magis amabat oculisque, civibusque, fratribusque, sanctisque propemodum delubris, et ipso quoque Palladio, maximoque novae Troiae Pontifice? Quid, quod opus ubique florem plane redolet juventae? Quid, quod subinde multa difficilis ac diuturni laboris, modo vitam Deus mentemque dederit, facturum se pollicetur; et ne tum quidem vel verbulum senex incidere patitur, five de vivaci sua, five de caduca jam senectute? Quid, quod libros (quantum quidem reminiscor) nullos laudat

laudat recentiores anno 1712? Quid, quod vel extare vel extitisse jam novimus exemplar quoddam *primigenium*, cujus aetas adhuc incerta non potest quin dubitantes nos relinquat ac discendi cupidos, verumne vel veri saltem simile fit, ut hoc etiam Senectus luserit octogenaria? Quid, quod jam supra vidimus ut ipsum posterius exemplar, quocunque tempore scriptum fuerit, adjectas margini voces tales habeat, quas non nisi multo post adjicere potuit Harduinus? Certe non de nihilo sunt omnes istae quaestunculae, praesertim si qui τὴν πολυθρύλλητον Harduini *παλαρδίαν*, quantumque sub ejus nomine non sua fuerit, penitus intelligere desiderant. Et nec ad illas tamen plane nihil habeo quod respondeam. Sed quidquid illud est, non haberem profecto, nisi minutulum quid in lituris observassem. UBI scilicet ex autographo dedisti *annos triginta sex*, ibi pro *triginta*, sub litura video primitus pictum fuisse *viginti*. Adde quod ejusdem generis alia manet nos observatio, ad paginam pertinens quinquagesimam sextam: et alia porro

porro (generis tantum non prorsus ejusdem) quae pertinet ad locum paginae 96, ubi nomen occurrit *Ludovici XV.* Ordinem jam sequor paginarum, qui postulat ut nunc de pagina dicam septima decima :

ET PRIMUM quidem, de loco cujus verba sunt : *Deum illi non habent, nisi Naturam rerum ipsam : Alii Ens merum vocant, τὸ ἐν, Realitatem ipsam formalem, &c.* Heic ad verbum *formalem*, ut addendum, versibus interposuerat : *universalem, ac necessariam universi*, postea vero delevit.

LOCUS ALTER est (ejusdem paginae 17) ubi legitur : *Inde systema religionis ii condidere metaphysicum* : Heic addiderat primitus, in ipso contextu : *chimaericum, ridiculum, fatuum* : Dein autem, deletis istis, in margine rescripserat : *in quo nullum veri Numinis vestigium sit* : Sed haec etiam tandem lineolis notavit, omittenda significantibus.

PRAECIPUUS vero dictae paginae locus
 est ille qui sic definit : *quatenus fieri potest*
ab iis qui Deum verum nullum habent.
 Heic scilicet inserta primitus, transfixa post-
 modo, tota haec in autographo legitur
~~weijner~~, vel, si mavis, paragraphus : “ Eth-
 “ nicismus ipse est aperte, quem docent
 “ hodieque, istis ducibus, maxime vero
 “ Augustino praeunte, ut jactant, Am-
 “ brosius Victor, Thomassinus, alique : et
 “ nemo obsistit, aut hincit. Non Catholici,
 “ ex imperitia : non Janseniani aut Calvi-
 “ niani, ob concordiam et consensionem.
 “ Nam quis ethnicus, non Naturam agnoscat
 “ Deam, aut Realitatem universalem Veri-
 “ tatemque entium, Naturalesque Veritates,
 “ aut supremam quae his inest Veritatem,
 “ ut Janseniani Augustino duce ; cujus opera
 “ propterea studiose Gallica faciunt ex La-
 “ tinis ? De sensu Augustini, vel Pseudo-
 “ Augustini potius, (de hoc enim unice
 “ loquimur ;) de sensu illius, inquam,
 “ circa Veritatem entium, in moralibus ac
 “ phycis,

“ physicis, quae Deus sit ; et extra quam
 “ negat alium Deum esse ; Catholicus ego
 “ Dei beneficio, et haeretici, praesertim
 “ Janseniani, idem sentimus : et non est
 “ verum ?” In istis autem verbis deleta
 prius fuerat vox *imperitia* : proque illa
 scriptum, in margine : *inscitia malitiae la-*
tentis, aut ejusdem indagandae negligentia.

IN PAGINA 39. notari possunt haec ver-
 ba : *Multa illi denique credi voluere opera*
esse deperdita Sic Theodoretus in suis
epistolis titulos librorum, ut ait, a se con-
scriptorum affert, alii alios prope innumeros.
 Ad voces *Alii alios*, superscripserat, sed
 induxit : *aliorum in suis libris de Ecclesi-*
asticis scriptoribus.

PAGINAE 49. versu 3. ubi legitur, *adver-*
sari testimonio Ecclesiae, pro voce *testimonio*
 primum scripserat *judicio*. Confer sis Ar-
 chiepiscopi Cameracensis verba quae tran-
 scripta reperies in ultima parte notationis ad
 paginam 61.

PAG. 56. ver. 14—18. in hisce verbis: *vere sanctos Patres: quales agnosco* ... *omnes summos Pontifices a Petro ad Benedictum XIII.* non tacendum videtur, pro *Benedicto XIII.* primitus nominatum fuisse *Clementem XI.* eandemque nominum permutationem bis esse factam locis aliis: semel pag. 61. iterum pag. 96. confer sis quae jam dicta sunt ad pag. 12. Duraverat *Clementis* Pontificatus ab anno 1700, ad annum 1721. Inceperat autem *Benedicti* Pontificatus anno 1724, duraturus ad annum 1730, mensemque prope sextum post obitum Harduini. Caeterum, quamdiu sanctam sedem tenuit *Innocentius XIII.*, ab anno 1721 ad annum 1724. tamdiu saltem nihil cogitasse videtur Harduinus de mutando *Clementis* nomine: Mutavisse vero suspicor anno 1725. postquam scilicet, quod hoc anno factum, confirmata fuerat a *Benedicto Bulla* quam vocant *Unigenitus*.

EJUSDEM paginae 56 versu penultimo, postquam de summis Pontificibus dictum fuit:

fuit: *Et est unusquisque eorum Pater Patrum, Pater Senatus Episcopalis*: adjectum legitur, *et PAPA, hoc est, Pastor Pastorum*. Has autem voces autographum scriptas habet in margine tantum, nec eodem quo caetera tempore, si quid video. Manus tamen est *Harduini*. paene cum Isaaco dixeram *Esavi*: sed jocus erat in re tam seria non admittendus, et metuenda nimis erat facilis utique percussio joculi.

PAG. 59. ver. 5—7. *Quasi inter natos mulierum non surrexerit major isto Augustino*. Stomachosum istuc, ISTO, primitus aberat.

PAG. 60. ver. 4. *At mi satis est esse Christianum*. Heic decussata conspicitur integra rursus *μεροπῆ*, haec scilicet. “ Il-
“ lustrissimus Ecclesiae Vapincensis episco-
“ pus, in Mandato quod edidit, die iv.
“ Martii, 1711, perquam apte et Catholice
“ dixit, inter alia: *Mais il est important,*
“ *que notre Clergé soit informé: 1°. Que*
“ *l'autorité de S. Augustin et son sentiment*

" sur la Grâce efficace, ont esté les grands
 " prétextes dont Luther et Calvin se sont
 " servis pour introduire leurs erreurs, et pour
 " éluder les décisions de l'Eglise. 2°. Que
 " les sentiments de S. Augustin sur les ma-
 " tieres de la grace ne fixent nostre creance,
 " qu'à l'égard des points décidez par les
 " Papes et par l'Eglise. 3°. Que la
 " maniere d'expliquer l'efficacité de la grace,
 " n'est point un des articles, sur lesquels on
 " soit obligé de suivre le sentiment de S.
 " Augustin. 4°. Qu'on ne convient pas
 " mesme dans les écoles, quel est sur cela le
 " sentiment de ce saint Docteur. 5°. Qu'on
 " y convient aussi peu qui des Theologiens
 " appelez Thomistes, ou de leurs adversaires,
 " a mieux pris le sens de S. Thomas." Ad haec
 autem verba, Illustrissimus Ecclesiae Vapin-
 censis Episcopus, supercripserat aliquando,
 sed alio tempore deleverat, Ds. de Malissoles.

PAGINAE 61 finem facit haec exclamatio :
 Prob! quantam Ecclesiae pacem afferret
 tam Catholicum, tamque Apostolica dignum
 Sede

Sede decretum! In autographo cernitur et
 heic insertus primum, calamo postea trans-
 verberatus paragraphus. Haec autem con-
 tinet: “ Non male Du Pin censuit in libro
 “ a se inscripto, *Traité de la Doctrine*
 “ *Chrét.* Libro i. cap. 12. pag. 285.
 “ *Ainsi l'autorité d'un seul Pere, ou mesme*
 “ *de plusieurs n'est point une preuve in-*
 “ *faillible de la verité d'un dogme. Il n'y*
 “ *auroit qu'une seule occasion, où l'on POUR-*
 “ *ROIT soutenir, qu'on seroit obligé de se*
 “ *rendre au sentiment d'un Auteur ; sçavoir*
 “ *en cas que l'Eglise eust approuvé sa Doc-*
 “ *trine, et l'eust receue comme estant de Tra-*
 “ *dition Apostolique. Mais il ne suffiroit*
 “ *pas pour cela qu'elle donnast des LOU-*
 “ *ANGES à un Auteur, ou qu'elle approuvast*
 “ *EN GENERAL ses écrits et sa Doctrine :*
 “ *Il faudroit qu'elle marquast en particulier*
 “ *quelle est cette Doctrine qu'elle approuve*
 “ *.... L'approbation GENERALE de la*
 “ *Doctrine d'un Auteur n'emporte pas une*
 “ *approbation particulière de chaque article.*
 “ *Temere igitur scripsit Arnaldus alicubi:*

“ *Après la décision de l'Eglise on ne peut*
 “ *croire aujourd'hui sans hérésie qu'il*
 “ *peut y avoir des erreurs dans les livres de*

“ *S. Augustin: scilicet post epistolas (ut*
 “ *credi vult) Celestini et Hormisdæ. Te-*
 “ *mere et sensu ad hæresim inclinante*
 “ *Janseniani docuere, quod Alexander VIII.*
 “ *damnavit, prop. xxx. Ubi quis invenerit*
 “ *doctrinam in Augustino clare fundatam,*
 “ *illam absolute potest tenere et docere, non*
 “ *respicendo ad ullam Pontificis bullam.”*

Et heic finis erat primitus, promissi paragraphi. Adjecta postmodo fuerat, partim in area, partim in margine, subsequens observatio: “ Cautius locutus Archiepiscopus
 “ Cameracensis, in Litteris per modum
 “ Dialogi scriptis contra Jansenianos, Præ-
 “ fat. pag. xxxiii. *Le texte de S. Augustin*
 “ *n'a aucune autorité que celle que l'Eglise*
 “ *lui donne: et DANS LE SEUL SENS QUE*
 “ *L'EGLISE JUGE A PROPOS DE LUI DON-*
 “ *NER.”* Confer sis quæ superius ad p. 49.
 ver. 3.

PAG. 73. ver. 14—16. ubi nunc:
ob testimonium Ecclesiae scilicet, tum Roma-
nae primum, tum per universum orbem dif-
fusae, primitus legebatur tantum: ob testi-
monium Ecclesiae scilicet.

PAG. 83. versu ultimo: *Inde Galli-*
cismi multi apparent in Graecis &c. Prima
 scriptura pro *Gallicismi multi apparent*, ali-
 quanto calidius habebat, *tot Gallicismi.*

PAG. 85. ver. 14 et 15. Hae voces,
nec ab Apostolica Sede probatos, primitus
deerant.

PAG. 90. ver. 7—9. *exhiberet—fuisse—*
 Non aliter autographum: nec temere da-
 mnatum velim. suspicor tamen Hardui-
 num, quum modo quem vocant infinitivo
 scriberet *fuisse*, tum saltem pro *Exhiberet*,
 in animo habuisse *Perbiberet*, vel aliud
 quodvis verbum cui magis commode sub-
 jungeretur Infinitivus, quam verbo *Exhibere*.

PAG.

PAG. 94. ver. 8—10. a fine : de Pontificibus Romanis : *Potestatem habuisse eos aliquam temporalem ante saeculum decimum non liquet.* Primitus pro *decimum* scripserat *undecimum.*

PAG. 96. ver. 11—15. *Est infallibilis, inquam, ea traditio multo magis, quam est infallibilis ea quae tenet Ludovicum XV. Regem Francorum ex nobilissima et perantiqua stirpe esse : &c.* Pro verbis *Ludovicum XV.* nihil habet prima scriptura. Unde mihi quidem probabile fit, primigenium similiter autographum nihil habuisse : quae si vera sit conjectura, nihil hinc erit impediementi quin illud absolutum putemus ante annum 1715, regnante adhuc Ludovico XIV. ut jam vix credere liceat, Harduinum non in ipsa veterum Censura tum quoque defudantem fuisse, quum Palinodiam suam vulgaturus erat et vulgabat, anno 1709. Confer quae supra dicta sunt ad pag. 12. nec non illa quae suo loco dicta reperies ad p. 207. Caeterum, ad postrema loci verba, *stirpe esse :* in margine notaverat addendum, *ex Ludovicorum*

*vicorum baud dubie ac Philipporum genere.
Sed postea delevit.*

PAG. 102. ver. 3—5. *Lex Mosäica per
annos amplius mille et quingentos stetit cum
solis libris sacris, et diu paucissimis. Pro
verbis, annos amplius mille et quingentos,
primum scripserat, annos fere bis mille.*

PAG. 110. ver. 15—17. De Traditione
non scripta: *Ergo haec potior quam scripta
est, et prior, et magis infixä animis, et vene-
rabilior.* Heic subsequuntur in autographo
tres lituris obducti versus, parvum confici-
entes, vel *parvam* si mavis, paragraphum;
cujus verba non minus utique notabilia vi-
dentur, quam pleraque superius prolata.
Haec autem sunt: “Caute admodum Do-
“natistae, hoc est, Catholici, contra *annosas*
“*antiquasque chartulas, pro se* opponebant
“*validas praescriptiones, in Collat. Carthag.*
“*tertiaë cognitionis cap. CLXXXIII.*”

PAG. 115. ver. 8—10. *Ipsum verbum
Dei scriptum aïo intelligendum juxta sensum,
quem*

quem ipsi Pastores ab Ecclesia Romana didicerunt. Omiserat primitus vocem *Romana*, pretiosam sane, perque necessariam. Et pluscula sunt hujusmodi subinde, quibus tamen referendis prudens etiam supersedeo.

PAG. 130. ver. 1—4. a fine : *Fecisse olim impostores, quod fecisse pro inducendo festo Stigmatum S. Francisci aliquos ex Franciscanis, manifestum &c.* Quod nunc est aliquos ex Franciscanis, id primitus erat uno verbo *Franciscanos*. Vides ut in alios aequus erat Harduinus, et sui simul periculi cautor sibi quoque non iniquus

PAG. 176. ver. 3—15. *Sic Ahmed ben Cassem al Andaloufi — de quibus vide d' Herbelot.* Videtur haec Harduinus, mutatis tantum subinde verbis, ex La-Crozio transcripisse, cujus confer sis *Vindicias veterum Scriptorum*, editas anno 1708. pag. 184. Hic certe plus continetur in Autographo Harduini quod habemus, quam in *primigenio* continere solet una pagina.

PAG.

PAG. 179. ver. 7. *At ex Æneïde, inqui-*
unt, vates sibi comparasset famam immor-
talem. In autographo sequitur, sed lituris
 notatum: “Ex Q. Curtii similiter historia,
 “inquit nescio quis, in libro inscripto, *Mé-*
 “*langes d'Histoire et de littérature*, tom. ii.
 “pag. 312. qui hanc fabulam Curtianam
 “nescit esse fetum xv. saeculi.”

PAG. 182. sic nobis exhibet initium Secti-
 onis xv. *Qui fit ut ante inventam Typogra-*
phiam ne liber quidem unus exstet vel in uno
dogmate Catholicus; et in Bibliothecis curae
fuerit eos dumtaxat fere recondi asservarique
libros, qui essent ab aliquo ex impio coetu con-
scripti? Heic obiter observari potest, pro
 verbis quae jam sunt: *et in Bibliothecis cu-*
rae fuerit eos dumtaxat fere recondi: scri-
 ptum fuisse primitus: *nisi quod in Bibliothecis*
curae fuit eos dumtaxat recondi. Sed prae-
 cipua diversitas in eo consistit, quod supra-
 dictae sectionis initium primitus hoc fuerit:
Nulline ergo libri ante saeculum decimum
 2 *quartum*

quartum? † Immo multi: nam scribendi libros nullus est finis: sed quales habemus nunc innumeros, quos solae majores Bibliothecae servant, neque omnes quidem, sed paucae: quos etiam nemo servare vellet aut posset, nisi Typographiae beneficio et facile parabiles fuissent, et haud spissi voluminis: quales denique spernunt Bibliothecae insigniores, ac jubent exulare, ut Regia, Colbertina, et similes. Additamentum vero quod modo sum subnexurus, notula praesignatum quae simili notulae contextui superius insertae respondet, id in autographo partem tenet marginis, nec nisi longulo post intervallo temporis adjectum fuerat. † Nulli praeter Biblia, et libros precum diurnarum, ex Psalmis magna ex parte descriptos: profani certe, ii dumtaxat, quos supra indicavimus. Saeculo decimo tertio his accessere Glossae in Biblia, deinde Misalia et Breviaria.

PAG. 183. ver. 16—22. Saeculo ineunte decimo quarto susceptum . . . consilium cudendi Patrum scripta — novissimum Patrum falsarii

Jarii voluere esse Bernardum—. Quod velle non potuerunt nisi post annos saltem ab ejus decessu ducentos. Prima scriptura pro Saeculo ineunte decimo quarto, posuerat, Saeculo exeunte decimo tertio. Et pro verbo ducentos, primitus legebatur centum.

PAG. 189. ver. 4. ab ultimo. PAPIAE certe vel Papiensis pars magna mihi fuisse videtur improbae factionis. Autographum primitus non habebat vel Papiensis.

PAG. 192. ver. 1—5. Ab anno 1350, circiter usque ad annum 1480. ficti videntur quotquot habemus scriptores et scripta attributa Saeculo undecimo et consequentibus, usque ad illum annum 1480. Heic illud quod nunc est, Saeculo undecimo et consequentibus, primitus fuit, Saeculo decimo tertio senescenti.

PAG. 195. ver. 16—18. In Casinenses vide Baronii animadversiones, occasione corporis S. Benedicti. Has voces excipiebat primitus, post autem decussata fuit, omnis
haec

haec in Monachos animadversio: quam vel ideo perire nolim quia cupedias etymologicas ejusmodi continet, quas ut miris modis amabat Harduinus, ita mihi saltem dubium fit, utrum sua fuerint ipsius manu transfixae, an superstitis alicujus amici, qui famae gloriaeque magni nominis hoc pacto consultum iri putabat. Ut ut est, eas heic ab interitu servatas his verbis accipe.

“ Ubicumque fuere Monachi harum fraudum
 “ architecti, (quibus se alii multi haud
 “ dubie saeculares adjunxere:) ii sunt
 “ quos Acoemetas eadem appellavit anti-
 “ quitas; finxitque ob jugem etiam noctu
 “ psalmodiam sic esse appellatos; ex Graeco
 “ verbo *ἀνοίμῃσι*, quasi insomnes: non ob
 “ psalmodiam certe, quae pia quaesita
 “ postea est et quae monachos deceret
 “ origo vocis: sed potius ob irrequietum
 “ laboris studium: quamvis ob priorem
 “ significationem alii Luxoviensibus mona-
 “ chis hunc titulum adscribunt; alii cum
 “ Mabillonio, in praef. saeculi IV. parte 2.
 “ San-Dionysianis, ut ex Fredegario col-
 “ ligunt

“ ligunt, cap. 79. At reipsa non alia de
 “ causa (ut id obiter dicatur) selecta vox ea
 “ Graeca est ab improbo coetu, ut aliae in-
 “ numerae, quam et ad vetustatis opinionem
 “ conciliandam; vetera enim credimus,
 “ quae sunt aetati nostrae inusitata; et quo-
 “ niam ex Hebraeo derivata Judaeum
 “ significat *הקוסות*: vel *הקסות*;
 “ posito verbo in benoni: *Qui inimicos*
 “ *conterit*. Haec origo certe facit, ut et
 “ *Achimitenses* Liberatus appellet; Nico-
 “ laus I. epist. x. *Acymitenses*: *Monasterii*
 “ *Aquimiti* dixerit Gelasius in libro adversus
 “ Nestorium et Eutychem. *Acoemitenſe*
 “ *monasterium* in fine Codicis Concilii
 “ Chalced. in fine autem actionis 8. *Acu-*
 “ *metensium codex* vocetur.” Confer sis
 quae notanda venient ad pag. 204.

PAG. 200. sub finem: INNUMERI ad-
 buc latent — codices annorum fortassis ferè
 quadringentorum (nulli sunt enim, ex-
 ceptis sacris codicibus aliquot, vetustiores):

F

qui

qui &c. Primitus aberat illud, *exceptis sacris codicibus aliquot.*

PAG. 204. ubi nunc finis est paragra-
phi cujus ultima verba sunt, *alteriusve
Saeculi*, legibilis adhuc invitis lituris extat
Harduiniana certe de nomine cujusdam
Regii scriptoris etymologia: "*Bertcaudus*,
" fictum nomen est ex בִּרְתָּא דְּכָאד עָרָר:
" ut Christum significet, *Qui cum irascetur*,
" *dolentes removebit*; dicens utique, *Dis-*
" *cedite à me, maledicti.*" Ne tamen putes
me tales abominari delicias, en egomet ipse
non minus eruditam tibi cudo, nec minus
ominosam clarioris nominis notationem:
quod et aliquando fortasse non minus quam
Bertcaudi nomen, pro ficto nomine habebit
philosophice credula Posteritas. Hoc inte-
rim dico: *Harduinus* fictum nomen est, ex
הַרְדוּיִן: quod interpretare licet, vel
sensu quem vocant literali, *Mons languens*
effugit: vel allegorico, *Mons parturiens*
evafit: et allegoriae veritatem demonstra-
bis, non ex magnis Harduini moliminibus
tantum,

tantum, sed ex antiquo praesertim dicto, seu potius oraculo, quod suum fecit Pseudo-Horatius, ubi cecinit: *Parturient montes, nascetur ridiculus mus*. Nec morabere si quis objiciat, ut Harduinus ipse nihil noverit hujus arcani. Quid enim si non omnia, si vel semet ipsum, non novisse dicatur? Quid si multa prudenter diffimulasse, vel ad molliora fandi tempora distulisse? Mirum sane si nescivit, in impio suo coetu fuisse scriptorem quendam doctissimum, cui per jocum (*par manière de Sobriquet*) Gallicum nomen *Un Quidam* hinc adhaeserat, quod sic aliquando superbe nominatus fuisset ab stolido quodam *Duc-e-Pario*: hoc autem nominis (quum Judaeos inter se vel Semi-judaeos haud paucos haberent) mox causam fuisse cur eum non raro significarent Hebraice dicendo פלני-דון, *Ploni-g*, vel etiam (si Masorae fides) *Plini-g*: atque hinc tandem factum fuisse, moris ut Latini gratia *PLINIUS* quoque nuncuparetur; et suis denique Naturalis Historiae libris nomen praescriberet, alias forte Latinum nec

inepte lectum, PLINII.—Sed et hoc aut nescivit Harduinus, aut nescire voluit: in impio suo coetu vaferrimum quendam fuisse antiquarum historiarum conditorem, qui quum res prodigiosas, prodigiosa styli facilitate ac elegantia, Ionica dialecto, stupentibus amicis praelegeret, ab Germano quodam Iudaeo salutatus primum הורדוס דאמור *Horedotbos*, quod Latine reddi possit *Genitor prodigiorum*, ipse deinceps, levicula nec inepta mutatione, summoque coetus consensu, *Herodotus* appellari voluit: et ex Hebraica nominis origine benignius interpretata, hoc etiam lucratus est, ut *Pater Historiae* proprio tanquam cognomine vel agnomine (si placet) vocaretur.——Quid, quod Harduini scientiam fugisse videatur, ut ex ignoti nobis cuiusdam Graeculi (quem sibi Coetus impius adoptarat) ingeniosis poematibus, Hebraice laudatis, excusum nobis nomen ipsum fuerit HOMERI? postquam scilicet perlecto volumini, quo continebatur Ilias et Odyssea, Censor aliquis inscripserat עמר עז: et oppido quidem congruenter: his enim
verbis

verbis et significatur *Manipulus* ROBORIS, et eleganti quadam dilogia simul intelli- poterat (ni fallor) CONCINNITATIS *fascicu- lus*. Ex iisdem vero quam facile quiverit *Ὀμῆρος* exsculpi, quis tam caecus ut non vi- deat?— Immo quis non simile quid agnos- cat in HORATIO, VIRGILIOQUE? Horatium dico non quemlibet, sed illum qui Satiras fecit et Epistolas: uti nec illum Pseudo- Virgilium dico qui nobis *Æneidem* fabri- catus est, unamque de decem quas habemus Eclogis; sed illum cui jam deberi certissime dicuntur cum Georgicis Eclogae novem. An- non Satirarum scriptor Horatius ille fuit cui Musa colebatur facilitatis amans, quae car- mina fundebat *sermoni*, sicut ipse loquitur, *propiora*? Ad hanc certe quam sibi tribuit hicce dotem venae leniter fluentis, respicie- bat alter ille, non infelix ejus aemulus, qui sub ejus nomine canebat in Arte Poëtica: *Ex noto fictum* vel potius, uti quidem conjicio,

*Ex noto sic tum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem; sudet, multumque laboret
Ausus idem.*

Atqui ad hanc ipsam Poëtae facilitatem respexisse dico sive Censorem, sive Scribam, sive quemlibet Icclestae Cohortis hominem, quando lectis et examinatis nescio cujus Anonymi Socii Satiris ac Epistolis, volumini praescripsit: כִּי הוֹרָאטְיֹאס וְלֹאקְשׁוּ: quod ficti rite divisum punctisque suis notatum (כִּי הוֹרָאטְיֹאס וְלֹאקְשׁוּ) Latinis vocibus reddi poterat, *Quia hic pariens [est] leniter, placuit, et non consenuit*: sic et habilem satis materiam praebebat, ex qua, sive consulto, sive per ἀλαφρίαν fingeretur (כִּי הוֹרָאטְיֹאס וְלֹאקְשׁוּ)

Q. HORATIUS FLACCUS.—Nec aliam fuisse VIRGILII fingendi rationem, res ipsa clamat. Ruri nempe degebat, in Italica quadam regione, pars illa Coetus impii quae socium fraudis habebat Italum nescio quem, forsan et Mantuanum, praestantis indolis juvenem: qui quum nuper Italiam vidisset ab Imperatore Friderico II, anno 1240, misere vastatam, hinc impetum sumpsit Eclogae scribendae quae Virgilianarum prima vocitatur. Quamvis autem sit opus rusticum libellus eas complectens,

haud

haud obscure tamen videtur ad urbem
 versus quasi quodammodo collineare. Sic
 Ecloga nona sub finem : *Hic boedos depone :*
tamen veniemus in urbem. Sic et quarta
 sub initium : *Si canimus silvas, silvae sint*
Consule dignae. Et vero dignus erat qui
 vel ab ipso *Papa* legeretur libellus. Non
 erit ergo quod mirere, si didiceris huic prae-
 scriptum fuisse בעירגליון, etiamsi legeris
 בעיר גליון. quod esset, *Pecus speculum :* prae-
 sertim vero si legas בעיר גליון, et interpre-
 teris, *In Urbem,* vel *Ad urbem, libelle.* Quin
 hanc interpretationem non ignorasse videtur
 ille Falsariorum Socius qui latet adhuc sub
Ovidii Nasonis nomine : ad eandem videlicet
 aperte satis respiciens ubi dicit : *Parve, nec*
invideo, sine me, liber, ibis in urbem : licet ii
 forsitan ignorarint, qui postea nobis *Virgilium*
 venditarunt. Ut ut est, quum forte postrema
 litera ך (five scriptoris culpa, five legentium)
 pro ך haberetur, hinc evidenter factum, quod
 obtinuit, ut legeretur בעירגליון, ubi modo
 ך vel plane mutescat, vel spiritus lenis
 vice fungi putetur, nihil obstabit quo minus

Hebraica legendo sic audiaris ut si quis articulate pronunciaret, VIRGILIUS. — Ovidii testimonio suffultam vidimus hanc historiam: Quid, quod ipse pariter ex Hebraico fonte nomen vel inscius duxerit? quid, quod et cognomen? Absolutis nempe lamentabilibus istis libellis, qui *Tristium* dicuntur et *Ex Ponto*, iisdemque titulum ferentibus absque Vatis nomine, necdum statuente Coetu Coetusve senatu quis novo foetui Pater antiquus nominaretur, titulo tamen additum fuit, אִי דִּירוּא שָׁנִס :

אִי דִּירוּא שָׁנִס

ni potius, indicata per unicum punctum conjugatione *Hipbil* :

אִי דִּירוּא שָׁנִס

ut omissis, quae nonnunquam alias omittuntur, literis *He* et *Jod*, accipiatursוּנִס pro יְהוֹנִיסוּ. quo pacto fiet ut sine controversia bifariam possimus interpretari; primo scilicet, VÆ (q. d. *Tbrenus*, vel *Jalemus*) EJUS QUEM FUGARUNT (seu *Exulem fecerunt*): secundo, *Tbrenus* vel *Jalemus* ejus quem FUGIUNT: et utroque sensu non inepte. Quamlibet enim

enim potior ille videatur quem posui priorem, veruntamen et posterior non indiget unde sibi praesidium paretur. Fugatum civem fugere, Exulemve amicum deferere, solitus mos est hominum: nec parcius id in *Tristibus* queritur, quicumque fuerit earum scriptor. Lege, si forte dubitas, Elegiam libri primi quartam: et, plura si desideras, octavam: E reliquis hos attende dumtaxat ejus versiculos, quae sexta numeratur libri quinti:

*Sarcina sum, fateor; quam si tu tempore duro
Depositurus eras, non subeunda fuit.*

Fluctibus in mediis navem, Palinure, relin-

NE FUGE [quis?

Quum vero talia sive non viderent, sive consulto negligenter illi, qui postea nomen aut nomina scriptori donanda quaeritabant (nam quod in ipso carminum contextu nomen infartum fuit *Nasōnis*, id aliquanto recentioris facinus est vafritiae) sic tandem scripturam legerunt hebraicam:

אִידִּיהוּאֵשׁ נָסוּ

unde clarissime percipimus ut illis extiterit
egregium

egregium duplex nomen OVIDIUS NASO :
 נָסוֹ אִידִישׁ : demtis modo duabus ejus-
 modi literis quas *Quiescentes* vocant Gram-
 matici. Putas me, fat scio, res tibi narrare
 nimis mirabiles : Quid ergo si narrarem
 fuisse qui pro אִידִישׁוואשנֶס in alio voluminis
 exemplari reperiens

אִידִינאָנש

nec videns debere legi

אָר דִּינֶם אָנֶשׁ

quod Latine fuisset,

aegrescentis exulis ialemus ;

legens autem, אִידִינֶסֶנֶשׁ, ipsum sic effecerit
 genitivum *Ovidii Nasonis* ? Cave, quaeso, ne
 talia nimis mirere. Nam vel his mirabi-
 liora nunc habeo quae narrem de Profugo ;
 non eodem tamen, sed alio quodam, qui
 magis adhuc dignus est cujus historiam,
 dum servari potest, non sinamus interire.

NOTISSIMAE quidem fabulae sunt quas
 de PLAUTO passim disseminavit scelesti
 Cohors Harduini. Si *Pseudo-Festus* (lepi-
 dus ille nugator, a festivitate credo *Festi*
 2 nomine

nomine donatus) audiatur; non **PLAUTUS** initio dictus est, sed *Plotus*, idque (si Diis placet) a *pedum planicie*. Si *Pseudo-Hieronymi* verba pro veris habenda sint; **PLAUTUS** ex *Umbria Sarsinas* propter annonae difficultatem ad molas manuarias **PISTORI** se locaverat: ibi, quoties ab opere vacasset, scribere fabulas solitus et vendere. Si *Pseudo-Gellio* fidendum; **L. Aelius** *Comoedias* pro *Plautinis* agnoscebat xxv, non plures: ferebantur autem sub ejusdem *Plauti* nomine *Comoediae* circiter centum atque triginta: quarum de numero tres in *pistrino* eum scripsisse *Varro* et plerique alii memoriae tradiderunt, quum pecunia omni quam in operis artificum scenicorum pepererat, in mercationibus perditam, inops Romam rediisset; et ob quaerendum victum ad circumagendas molas, quae *trusatiles* appellantur, operam **PISTORI** locasset. Si *Pseudo-Servius* non mentitus est; *Plautum* alii dicunt scripsisse *Fabulas* viginti unam, alii quadraginta, alii centum. Atqui tu certe jam, si nihil aliud, subsensisti saltem, aliquid heic latere nugarum.

garum. Ego vero vel ipsas harum radices tibi nunc retegam, forsan et ipsa monstrabo femina, literis et haec hebraicis tanquam folliculis thecisve suis involuta; quin etiam vel horum non incertam nimis originem notabo, de media petitam Historia; nec historiam dico veterum saeculorum, qua nihil incertius est; sed admirabilis illius aevi quod subito pigerrimis et plusquam Cimmeriis e tenebris, velut ex ipso *Ερως* utero, novum peperit hominum genus praestantissimorum, qui scirent HERODOTOS nobis et HOMEROS facere, *Platones* et *Aristoteles*, *Demosthenes* et *Cicerones*, VIRGILIOS HORATIOS, PLINIOS, et quidquid est (nam finem non video) magnarumve minorumve, scriptarum quidem, prisca temporis reliquiarum, quas ut antiquas veneratur stupida doctorum plebes. Historiam nempe dico saeculi tantum *tertii decimi*: nisi quod ex hujus (ut ita loquar) aurora, postremisve *duodecimi* temporibus, ab anno quo regnare coepit *Philippus Augustus* elapsis, aliquantum lucis accipere non recuso. Judaeis
Philippus

Philippus ille, simul et histrionibus, infensissimus fuisse perhibetur. Istos anno 1182, furiali quodam (sed Regio tamen) latrocinio, fortunis ac opibus exuerat: utrosque pie, diro multarat exilio: nec dubitare licet, quin ex utrisque nonnulli mox in Italiam refugerent: nec mirum sane quod utriusque generis hominibus (ut erant illa tempora) quocunque familiaritatis vinculo conjunctus fuerit, in Italiamque simul refugerit, adolescens quidam Judaeus in Tuscia natus, utroque nunc orbus parente. Nec magis mirum quod is *Pistoriae* sedem fixerit, ac postquam res fractas paullatim refecisset, illic uxorem duxerit, ex eaque filium suscepit, cui non secus ac Patri placituri forent aliquando, modo viveret, artificesque lususque Scenici. Neque vero mirum quod sub annum 1227, quum jam propter carissimae conjugis obitum peregrinari meditaretur, novumque Pontificem Gregorium IX, Judaeis infensissimum crederet, in Britanniam tandem se filiumque contulerit, eam scilicet quam vocant *Aremoricam*.

moricam. Illic autem quum duodenos ad
 annos mercaturam fecisset, ibidemque se jam
 senescentem tranquille morituum speraret;
 sed ibi quoque mutatis rebus, anno 1239,
 crudelissimo Principis Edicto saevitum fuisset
 in Judaeos; et factus ille denuo pauper-
 timus, denuo solum vertere cogeretur;
 filioque fugae comite, Franciam (Judaeis
 tunc apertam) revisere voluisset; hoc in
 illa, seminudus adhuc, primum reperit
 miseriae levamen, quod jam sum narraturus.
 Erat in impio Harduini Coetu vir quidam
 primarius, et sanctioris illius Consilii Senator,
 quod Senatores inter se κατ' ἐξοχήν vocabant
 οἱ κοινόβλιον: publice tamen (profanus ne-
 quis intelligeret) efferre contenti κοῖνοβ;
 aut si scriberent, contenti pingere κοῖνοβ,
 vel etiam conoβ, interdum quoque con-
 tractius κοβ, vel con. Idem vero, Judaeis
 olim fuerat, ac ne bonis exueretur et exula-
 ret, Christianismum rite simulat: nomen-
 que mutaturus, quum non modo Pistoriae
 natus ipse quoque fuisset, sed hinc eum
 soliti fuissent PISTORIENSEM vocare, hoc
 impetra-

impetraverat Christianus factus, ut vulgo
 PISTOR tantum Latine vocaretur, Francice
 vero, BOULANGER. Hunc autem Parisiis
 olim noverat, et amicum non semel ex-
 pertus fuerat alter ille Pistoriensis, de Bri-
 tannia nunc redux: nec oblitus erat homi-
 nis. Rem video. Percontatur ubi se
 teneat *Afa Pistoriensis*: Quis ille sit igno-
 rant juniores omnes. Quem velit viator,
 intelligunt unus et alter e senioribus.
 Habitationis locum nuncupant a Parisiis
 aliquot horarum spatio distantem. Ipsa
 tandem domus ostenditur. Ad eam pro-
 perat. Jubet eum dominus ingredi. Ag-
 noscit pauperem dives, Judaeum Christianus,
 et opem pollicetur: narratisque de semetipso
 rebus multis, interrogat senem leniter,
quis esset juvenis ille quem secum duxerat?
 Filius est, optime Vir, et bonae spei juve-
 nem praedicant etiam doctiores; ingenio-
 sumque saepe dixerunt. *Ingeniosum dicis?*
Placet hoc. Habetne quod nobis ostendat
aliquod ingenii specimen? Rogabat Pistor;
 jubet Pater; paret Filius, proferens e pera
 libellum

libellum precum suis ipsius digitis accurate scriptum, picturisque non ineleganter decoratum quae Judaeum non saperent putide scrupulosum Judaicae legis observatorem. *Et ego PICTOR sum, inquit Pistor, licet ipso diversis obrutus negotiis raro pingam; sed alios in pictura saepius occupo; operam tu mihi tuam locabis, et curabo ne facti poeniteat. Quod aliud habes monstrabile specimen?* Tunc juvenis de lingua differere, multis usitata Britannis, quam deprehenderat adeo non Hebraicae diffimilem, ut si quis utramque calleret, sermones interdum vel etiam versiculos concinnare posset, Britannis auditoribus ferme pariter ac Hebraeis intellectu faciles. *Specimen, amice.* Et statim Dialogum recitat Hebraico-Britannicum, eundemque mox repetit Latinis apte redditum versiculis; parvulum quidem; sed oppido quam salibus et vi plenum comica. Tum Pistor plaudere, juvenique dicere, *Noster eris: tales nobis opus sunt: ego tibi pater ero, tu mihi filius:* Dein et consentienti Patri, Parisiosque repetituro, liberale largitur

ter viaticum. Filio denique, postquam
 Parens ad diversoriolum revertisset, num-
 mum tradit quem vocat antiquissimum:
 cavere jubet ne cum caeteris, quos habebit,
 nummus ille confundatur: adeundum de-
 clarat certum quoddam (Ἀκοιμήτων credo):
 Monasterium, Coenobiumve: illic num-
 mum sibi, simul ac eum protulisset, hospi-
 talis tesserae loco futurum promittit: et
 hortatur illic maneat quietus, deque sorte
 sua securus: Judaismus modo pulchre
 dissimulet: si curiosius interrogatus fuerit,
omnem suam pecuniam fateatur in merca-
tionibus perditam: de caeteris suis rebus
 imperatum sibi dicat silentium: in alia qua-
 libet re, comem se praebeat officiosumque
 Coenobitis omnibus, morigerum quoque
 Praefecto, cuilibetve Praefecti Vicario:
 Quod superest, cunctos *Pistoris* nomine sa-
 lutet, ipsumque venturum nunciet perendie,
 si non maturius, eaque tunc dicturum quae
 dicenda videbuntur: accipiat interim quod
 ipsi jam jam dabitur itinerarium, justumque
 simul pro viae longitudine viaticum. Nec

mora: neque vero solitae servulorum cef-
sationes: nisi quod subinde consistebat, num-
mum considerans, dicensque: *Si qua bono*
viro fides, חותם חנותי הוא, *figillum num-*
mulus hic est hospitii mei:

אל-גב-שאאל חותם לי חות נרש

Deum hospitalem ac tesseram mecum fero.
Sed quid istae sibi volunt figurae? quid ista
nomina? quid ista praesertim subscriptio?
quid istud CONOB? Hanc enim videbat in
nummo subscriptionem, sed impium certe
non cognoscebat Coetum recens exortum,
qui nummos clam cuderet antiquos: ne-
sciebatque, neque vero, si vel divinus fuisset,
suspiciari poterat, emancipatum Coetui
cummaxime semetipsum, ut quam nummis
alii, hanc libris ipse commodaret operam,
similiter fingendis. Quid vero multa? In
contemplatione nummi non ita detinetur
quin satis ad Coenobium tempore veniat.
Pulsantem fores audio. Horrescit Janitor:
viatoremque videns pauperculi ritu vesti-
tum, contemptim clamat phrasi Gallica:
Que veut dire avec son frappelement ce Pié
-plat?

-*plat* ? quod ad verbum Latine fuerit :
Quid hac pulsatione sibi vult iste PLANIPES ?
 Olli subridens Juvenis : *Quid ipse tibi tu,*
vocando me PLANIPEDEM ? estne mihi quam
tibi major plantarum planicies ? Exaudierat
 forte voces Praefectus. Admissionem via-
 toris imperat. Admissum rogat placidus,
 quonam vocetur nomine ? Rogatus Latine
 Juvenis Latine respondet :

“ VENERANDE Domine, Reverendi Pa-
 “ tres, et quotquot adestis Viri sancti pro-
 “ bique : Unde nomen vel etiam nomina
 “ rescierit voster Janitor, ignoro : sed fluen-
 “ tissime, simul ac vidit, appellavit me no-
 “ mine duplici, *Piè-Plat* : haud secus ac si
 “ quis illi dixisset solere me vocari *Piè*,
 “ joculari quasi compendio nominis (ut
 “ loquuntur) baptismalis *Pierre* ; itemque
 “ *PLAT*, nomine Gentilitio : An vobis de
 “ me tam cito scripserit, nunciumve quem-
 “ piam praeter me miserit humanissimus,
 “ mihiq[ue] summe colendus Patronus,
 “ Dominus *PISTOR*, idem ille quem Fran-
 “ corum

“corum vulgus nominat *Le Sire BOULAN-*
 “GER; id quidem vestrum est scire. Sed
 “hujus ego jussu veni: Et hujus ego verbis
 “salutem dico plurimam vobis omnibus,
 “donec ipse veniat, uti se facturum pollici-
 “tus est, fortasse cras, summum perendie:
 “cujus et alia pollicitatione fretus, non
 “dubito quin benigne finatis ut heic ejus
 “adventum praestoler, postquam vobis,
 “quod in mandatis mihi dedit, hunc osten-
 “dero nummulum, mihi certe pretiosissi-
 “mum semper futurum, si quod in se Vir
 “optimus recepit, tantum valebit apud vos
 “nummulus, ut me, vestrae gratiae deme-
 “rendae cupidissimum, vestri faciat partici-
 “pem contubernii.”

PLACUIT oratiuncula. Edicit Praefectus,
 novum ne quis hospitem nomine vocitet
 contumelioso; vocandum decernit, servato
 gentilitio dumtaxat nomine, Magistrum
Platum, Plattumve. Post paullo, nec
 opinato, fores pulsat ipse Magistri Platti
 Patronus. Paucis cum vult seorsum. Ab
 eo

eo paucis discit quae peracta sint omnia. Paucis ipsi mortem subitam renunciat Parentis in ipso quo vix erat reversus diversorio: sed bono sit animo cohortatur, doloremque diffimulet: et anxius esse de sepultura nolit: Siquando de parentibus loqui cogatur, utroque se dicat orbis primis ab annis fuisse, de reliqua vitae suae parte non habere quod narret, nisi iubente Patrino suo *Pistore* vel summo Domus Praefecto: quocum nunc, inquit, privatim de te consulturus, paulisper heic relinquo te solum, donec admittare tu tertius. Et expedite cessit negotium. Postero die Juveni committitur solitis ornandus picturis Codex quidam, literis novissime scriptus antiquissimis, *Epitomen* exhibens *Rerum Romanarum*, recentem piae Cohortis foetum, cui postea praefixum fuit, ob ftili flosculos, floridum nomen *L. Annaei FLORI*. Pingit ille diligenter: legit idem diligentius: et prima sic imbuitur Romanarum quidem rerum notitia. Munus ipsi proximum demandatur pingendi titulos, et quas *initiales* voca-

bant literas, Codicis Graeco-Latini qui reliquias complectebatur, quovis auro pretiosiores, antiquae (jam partim factae) LXXviralis Bibliorum μελαφράστως, et integras omnes de Machabaeis historias: Unaque cum Codice traditur ei libellus qui, praeter pauculas Nominum Verborumque Graecorum formas, varia continebat Alphabeti Graeci παρὰδείγματα, quibus uteretur, ne forte quid a se peccaretur in figurandis quas dixi literis: Et hinc Pictori principium Graecae fuit eruditionis, adeo felix, ut ipse deinceps, ex primitiva Latina tantum *Novi Testamenti* scriptura, Graecos nobis concinnaret Matthaei, Marci, Lucaeque libros, dum caeteros pariter e Latinis Graecos faciebant nescio qui doctiores damnosae Factionis operarii. Describendum datur ei postea Pseudo-Xenophontis opusculum cui titulus Ἀπομνημονεύματων βιβλοὶ δ'. Aristophanem denique describit, et pensum vix ad *Vespas* perduxerat, quum subito, quod veteratores volebant ἐργαζέσθαι, velut oestro percitus, non potest quin ipse gestiat
 Comoedias

Comoedias componere: Et quoties ab opere vacat, fabulas meditatur, dialogos adumbrat, sententias versibus includit. Consilium tandem Pistori clam significat. Calcar addit Pistor. Spatium conceditur otiumque. Nec ita multis elapsis diebus, Fabulam Pistori legendam concedit cui titulus erat *Poenulus*. Ut ipse recitet blande rogatur: Et consentit, praemissa tamen hac praefatiuncula: *Mi Pater, vel Patrine, si mavis: Advena quidem nolebam PLANIPES vocari: Jam vero tui gratia PLANIPES ACTOR ero non invitus, planipediae certe Fabulae. Fave tu primo tironis conamini, Pater mihi magis, Patrinusve, quam Patruus*. Annuit Senex: Et recitante Filio-
lo, quanquam subinde risum, subinde lacrymas vix cohibeat, auribus et lingua favet attentissime, donec ultimos audierit senarios:

Nunc quod postremum est condimentum fabulae,

Si placuit, plausum postulat Comoedia.

Tunc enim limulis ille subridens ac paene

putribus ocellis, et arreptam simul juvenis
dextram palmis complectens ambabus, mo-
tuque vario comprimens, *Plausibus* (inquit)
omnino dignam judico Fabulam. Sed amabo,
quid astutule tu per illam significatum vo-
luisti? Temetipsumne surreptum Poenulum?
Mene tui surreptorem? aliumne Patruum,
quem cupide velis adesse malorum tuorum
vindicem, amataeque datorem puellae? ideone
rogabas, Pater ut esse Patrinusque vellem,
non item Patruus? At ego tibi jam non
Platto, sed Agorastocli, tam Patruus esse
decrevi, quam patruissimus ille tuus Hanno.
Intextas fabulae sententias ad Hospitalita-
tem tesseraeque spectantes, non temere spar-
sas arbitror: Hospitalitatis amantem te
credo, nec nummuli quem dedimus immemo-
rem. Crede tu, neque nos (modo coetum
nostrum demereri pergas) ulli defuturos
hospitalitatis officio. Si Puella tibi cordi
sit, per me quidem non erit ut puella careas,
etiamsi vel illam volueris quam domi meae
vidisti, non servam Lenonisque mercimonium,
quales tuas in Comodia finxisti Poenulas,
sed

*sed liberam profecto, sui que tantum vel mei
 certe juris virginem, cujus me patrem semper
 et extremo spiritu vocavit uxor. De simu-
 lando Christianismo non opus est ut monea-
 ris iterum; cui jam partim patefacta sunt
 et approbata quoque Coetus nostri consilia:
 nec te de coepto dimoturam spero formidolo-
 sam stultorum superstitionem: quem generis
 humani morbum, vario ritu per omnes ter-
 ras grassantem, novis artibus paullatim
 dispellere, sola res est quam sibi velut scopum
 proponit sancta, solaque vera, Coetus nostri
 Φιλανθρωπία: quanquam res haec est, ut certi
 minimeque vani, sic etiam diuturni sane la-
 boris, opusque forsitan quinquorum senorumve
 saeculorum. Utilissimas ad operis perfectio-
 nem conservat Coetus noster membranas,
 meo Marte scribillatas, quae tamen (ut
 opinor) vix edi prudenter poterunt ante
 saeculum xviii. neque curo, quum venalis
 prostabit haec Scriblita, cujus putetur esse
 Pistoris, modo Mentis bene nutriet sacra
 fame laborantes Veritatis. Dabitur tibi
 legendae scripturae licentia: Et videbis,
 nisi*

nisi jam sponte vidisti, quam facile sit Veritatis cultori, vel mediocriter Hebraice Graeceque docto, sacras etiam quas vocamus Historias etymologicis fere lusionibus, radicitus evertere. Ante vero quam prodesse multitudini, validosque nancisci defensores, et antiquis omnigenis monumentis communiri queat affectum dumtaxat opusculum; non modo multa nobis adhuc effingenda sunt omnis generis antiqua monumenta, variisque dein regionibus varie recondenda, unde porro variis opportunis temporibus eruantur; sed multiplici praeterea, sed multiformi, vel etiam sibiimet ad speciem repugnante, sed longo lentoque, sed pertinaci, sed improbo denique labore praeparandae, praemacerandae, praesubigendae sunt vitatae nimis ac induratae Mortalium plerorumque Mentis, quos haecenus miserabiliter ab Impostoribus delusos, in aeternum deludi velle dicerem, nisi desperare me vetaret meditata nobis nova quasi creatio generis humani. Ut autem nulla peior est Veritatis perniciēs, nec uberior ulla sacrarum fabularum scaturigo, quam concionales
ac

ac plane theatrales illae sacrorum Circulatorum Caerimoniae, Praelectiones, Declamationes, maxime siquod apud eos vigeat eloquentiae doctrinaeque studium; ἀντίδοτον huic pestilentiae vix aliud valentius aliquando futurum semper putavi, quam si populo, spectaculorum quorumvis avido, subministrari possent ludi scenici tum decora nobilitati magnificentia, tum vero praesertim bonis commendabiles Comoediis Tragoediisve; quo celebrato, quo florente spectaculorum declamationumque genere, paullatim vilescerent, ac tandem sorderent omnibus, putidae quas memoravi Circulatorum naeniae. Pessimos quales interdum videmus Histriones, et peiores ipsis ipsorum Comoedias, plus aequo Pater tuus amabat. Exempla desiderabam δαμνᾶτων quae Regibus, quae Magnatibus, quae nasutioribus etiam quibuslibet placerent, quae digna forent imitatione, quae forent insuper (hoc enim prorsus necessarium) vel esse crederentur (quod eodem recidit) venerandae priscorum bonorumque temporum reliquiae. Huic meo consilio debentur novem

rem illae quas descripsisti Comoediae Graecae.
 Has instigante me concinnavit, qui Constan-
 tinopoli missus ad nos ab illustri viro Ville-
 Harduino fuerat, ingeniosissimus quidam
 Graeculus : at ipse nobis auctor fuit, ut
 suppresso vero suo nomine, vocaretur Aristo-
 phanes, ideo quod apud suos etiamnum super-
 esset fama nonnulla, famosissimos Athenis
 olim fuisse duos τῆς κωδοξίας ἀντιπασαί,
 quorum Philosophus alter erat nomine So-
 crates, insignis idem Comoediae contemptor ;
 alter, et κωμαῖστας habebatur κωμωδο-
 δάκταλος, et Aristophanes nuncupabatur.
 Nec inconsulto factum credas, ut istoc tibi
 describendum daretur Comoediarum volu-
 men. Atheniensem scilicet qui jam posside-
 bamus Aristophanem, Romanum quendam
 praecipue desiderabamus : et spes erat, hunc
 te nobis extitutum, illum si legisses : nec
 incassum nos hos tibi casses tetendisse, tam lu-
 culenter ostendit, ni valde fallor, haec tua
 Comoedia, ut eam vel hodie (si fieri posset)
 privatos intra Coenobii parietes actam videre
 cupiens, id ipsum si non eo rogatum protinus,
unica

unica me moretur Hypocritarum penuria.
Tum Juvenis admirans: Hypocritarum,
Patruë mi, penuria! Hanc mihi, Patruë,
committe curam: et quod mihi maximum
semper erit juramentum, desinat me Pater
Patrinus Patruus meus amare, si, quot nobis
opus erunt, tot ego vel plures etiam non in-
venero, sacros hos intra parietes, hypocritas.
quanquam, si liceret, Hannonis quidem partes,
nemini magis quam tibi, Viro scilicet optimo,
concreditas velim: sicut et mihi, juveni cer-
te non pessimo, datas velim partes Agorasto-
clis. De caeteris in mentem cum maxime
venit bonus ille Janitor qui, postquam probi-
bitus est ne vocaret me Planipedem, non tenet
se quin appellet me subinde Pauperculum.
Focus est: sed et jocus erit, nec illepidus,
opinor, si jubeatur bonus iste multorum se meli-
orum custos, partes agere Lenonis. Alias
quasdam fabulae personas alii quidam similiter
non male repraesentabunt. Unica me res
angit: unde nimirum puellas arcessemus quae
meas repraesentent Poenulas. Hic Senex:
“ Puellas ain? Aut tace prorsus, improbule,
“ aut

“aut vera nunc eloquere. Nunquamne
 “puellas in Monasterio vidisti? nunquamne
 “clam subrepunt? nunquamne faciles illis
 “aditus praebet Janitor? annon illum pro-
 “pterea Lenonis persona dignum judicasti?
 “Ut ut est, nolim te de Puellis esse sollici-
 “tum. Habemus et in Monachis tenellos
 “aliquot Juvenes qui partes agant Puella-
 “rum. Agetur denique Comoedia.” Nec
 fallax erat Senis augurium. Acta fuit,
 sicuti dixerat, Comoedia: ac tanto quidem
 coronata *plausu*, *plausu* (quod et ἀρχαῖως
plautu plotu dictum facile credes) ut vel
 hinc *Plattus* novum *Ploti* nomen adeptus
 videri posset, nisi causam nominis longe
 certiore suppeditaret Historia Nominum,
 quae vario lusu vel etiam casu, variisque
 temporibus, ab impio jocularique Coetu
 formata sunt Hebraicis ex elementis. Jani-
 torem jam probe nosti, cujus illepidi sane
 contumelia materiam Pseudo-Festo prae-
 buerit nugalis illius de pedum planicie com-
 menti: Nec dubitas, credo, quin *Poenuli*
 scriptor plures deinde scripserit Comoedias:

Nec mirabere si Janitorem dixerō, quum
Platti cellulam clanculum per ejus absentiam
subisset, Comoediarumque volumen ibi
videret in pulpito positum scriptorio, furtim
super areolam pingendo primo titulo relic-
tam, hunc illevisse minutis literis versiculum :

Omnes has peperit nugas Pauperculus ille.

Legens haec aliquantumque dolens Platts,
hos adlinere meditabatur octonarios :

*Depauperatus, quando exul ego fugi edicta
Pincipis,*

*Columbulus uti fugere properat involatus
hostium.*

Memor autem praecepti, ne quid incaute
de primis vitae suae temporibus effutiret ;
eandem tamen sententiam, sed paucis intel-
ligendam, sic vocibus Hebraicis uno con-
clusam voluit octonario, vel breviori (si
mavis) disticho :

מִדְּכַפְּלוֹתַי אָמַרְתִּי שָׁר

בִּינָה מִיֵּשׁ קוֹמִי לְצָר :

Quoniam vero sic etiam sententia nimis vi-
debatur intellectu facilis, eam tandem sic
adlevit

adlevit (uno scriptam tenore, punctisque nudatam vocalibus, nec ubique literis auctam quae vicem supplerent punctorum):

מאכבי פלוטי אמר שאר כינהו שקומי לצד:

Paullo post autem decedente Platti patrono, nec ipso Platto diu superstiti, depositus industrie liber ubi quam tutissime posset veneranda vetustatis indicia situm squaloremque contrahere, multos ibi per annos tempus manet reperiendo vetusto Codici parandaeque Codicis editioni commodum: quod quum venire judicarent qui res istas curabant, ac inter se de nominando voluminis auctore deliberarent; nomenque vel Cabbalistice per Hebraicam quam videbant inscriptionem divinandum proposuisset aliquis, Hebraicis imbutus literulis; et voces Latinas alter quidam sub Hebraica specie latitare suspicaretur; sic denique distinguendam legendamque censuerunt inscriptionem:

ב מאכבי פלוטי אמר שאר כינהו שקומי לצד:

quod Latinis pictum literis nihil aliud erat quam, *M. AccI Ploti Umbri Sarcinatis Comediae xx*: sic inquam censuerunt omnes, nisi

nisi quod Inscriptionis pars ultima (לצ״ו) simul attritu quodam fortuito, simul mucore seu humore misere foedata, multae locum fecit controversiae, de vero praesertim Comoediarum numero: legentibus pro (״ו) aliis, uti jam dictum, (״ז) quod erat *Viginti*: aliis (כ״ו) quod *Viginti una*: aliis (כ״ז) quod *Viginti quinque*: aliis (ל״ו) quod *Triginta*: aliis (ק״ו) quod *Centum*: aliis denique (קכ״ו) quod *Quadragenta*. Originem videmus igitur incertae de Comoediarum numero traditionis: nec minus clare vidimus quomodo factum sit ut earum scriptor primum *Plotus* vocaretur. Immo perspicere licet quomodo mox *Plautus* vocari coeperit. Galli nimirum primi fuerunt Amanuenses, quibus describendum praelegebatur vetus illud Comoediarum volumen. Gallis autem vix aliter sonabat *Plotus* quam *Plautus*. Nec aliunde repetendum censeo quod Plautus ipse nobis *Aulam* dederit ac *Aululariam*, quum scribere rectius *Ollam* potuisset ac *Ollulariam*, vel *Olam* (si mavis) ac *Olulariam*. Possunt haec,

et quae fortassis ejusmodi plura sunt, istis adnumerari Gallicismis, quos in aliis Pseudo-Veterum scriptis haud raros videbat Har-
duinus. Ad *Umbri Sarcinatisque* cogno-
mina quod attinet, non solum jam videmus unde ficta sint, verum etiam quae praecipua
caussa fuerit cur alibi quoque scriptum repe-
riatur *Sarcinas* et *Sarcinatis*, per C pro S
in Syllaba secunda. cujus pravae scripturae
vestigium servat in Editione veteri (quae
sola nunc ad manus est praeter Gronovia-
nam) Veneta scilicet anni 1499, si non ipse
Plauti contextus, at ipse tamen diligentis
Viri *Bernardi Saraceni* Commentarius; in
Mosellariam videlicet, ad Actus tertii scenam
secundam, versumque scenae qui sic incipit,
Quid sarsinatis ecqua est? Cur autem, quum
literis Hebraicis legerent (װמרי) *Umri*, sine
b, Latine tamen hanc vocem reddituri
scripserint *Umbri*: hoc ipsi nobis, intelli-
gentia modo ne defit, aperte satis declaratum
reliquerunt in *Magno* quod vocari solet
Etymologico: ubi nimirum legitur: ὈΜ-
ΒΡΟΣ, παρὰ τὸ ὀμῆ ρῖν. ὀμόροος, ὀμορος. καὶ
συγκοπῇ

συγκοπή ὍΜΡΟΣ. καὶ ἐπεὶ τὸ μὲ πρὸ τῶ ρ ἔ
 δύναται εἶναι, πλεονάζει τὸ β, καὶ γράφεται
 ὍΜΒΡΟΣ. ut inde quidem nihil sit quod
 rebus a me narratis fidem detrahat. Major
 utique videbitur hinc nasci difficultas, quod
 in Comoediarum Prologis identidem se
 nominat earum scriptor, in ipsoque *Poenuli*
 Prologo legimus (ver. 53):

CARCHEDONIUS vocatur haec Comoedia,
 Latine Plautus, PATRUS PULTIPHA-
 GONIDES.

Sed ejusmodi Prologis credat Judaeus A-
 pella, non ego. *Casinae* certe Prologum non
 ab ipso Comoediarum scriptore scriptum
 fuisse res ipsa clamat, et consentiunt (ni
 fallor) eruditi; nec agnoscunt illum libri
 veteres, quantum quidem judicare licet ex
 laudata paullo superius Editione Veneta.—
 Prologus in *Pseudolum* talis est, ut poste-
 riores duo versus cum caeteris non cohae-
 reant; nec, si seorsum spectantur, aliud

esse videri possint quam jocus cujusdam Scholastici, qui sentiebat se jam satis diu fuisse dum praecedentem legebat Comoediam. Quid, quod praeter duos posteriores versus, Prologus hic plane desideratur in MSS. Palatinis? quid, quod ne versus quidem nugatorios illos novit Editio quam dixi Veneta? Quid, quod manifesto supposititius est Prologus *Bacchidum*? quid, quod omni Prologo carent ac semper caruere, *Curculio*, *Epidicus*, *Persa*, *Mostellaria*? Quid, quod e Prologis quibus non aequè commode carere suae possent Comoediae, nullus est qui nomen scriptoris exhibeat? Quid, quod reliqui, non tantum vel abesse fortassis poterant, vel summae saltem non erant necessitatis; verum etiam sic habent, ut nec in illis primitus apparuisse videatur ulla de Plauti nomine nominibusve mentio? E Prologo *Menaechmorum* videlicet, facillime vel etiam commode tollas versum tertium,

Apporto vobis Plautum lingua, non manu.

In Prologo *Mercatoris*, aperte nexum sermonis

monis et injucunde rumpunt versus nonus
decimusque,

*Graece haec vocatur Emporos Philemonis,
Eadem Latine Mercator Marci Accii.*

Idemque faciunt in Prologo *Poenuli*, ver-
sus 50—56: quorum pars illi sunt quos
jam vidimus. Ubi proxime laudatus
Mercatoris Prologus nunc exhibet,

Eadem Latine Mercator Marci Accii:
non absurde conjicias primum fuisse,

Eadem Latinis est Mercator Martici.

Non aliud certe quam *Martici* nomen ag-
noscit vetus Editio Veneta: nec illud reji-
ciebat Bernardus Saracenus, mendam licet
suspicaretur. Ipsa prudentis viri verba
referre non gravabor: “MARTICI: Vel
“ nomen est recitatoris Comoediae: dicun-
“ tur *Martici* homines malarum magnarum
“ atque oribus late patentibus: Vel *Martici*
“ forte pro *Marci Aëtii* de se locutus dixit:
“ nam Plautus primum *Marcus Aëtius*
“ dictus est: &c.” Quin addere juvat, ex

eadem scilicet editione, verba Johannis Petri Vallae: "*Festus*: Martici cognominantur homines malarum magnarum atque oribus late patentibus. *hic tamen viri proprii* [sic] *nomen videtur.*" Vellem sub oculis habuissent commentationes istas homines eruditi qui *Festum* nobis ediderunt, Adnotare saltem potuissent, fuisse quum legeretur in *Festo* vox *Martici* pro voce quae nunc est *Matrici*, legenda vero putatur *Mattici*. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ. In *Afinariae* Prologo, versuque Prologi jam sic habente,

Demophilus scripsit, Marcus vortit barbare:
 sic etiam legebat laudatus ille Saracenus, sed ex conjectura dumtaxat, in ipsoque nihil ausus mutare contextu; in quo tunc temporis, pro *Marcus* legi solebat *Macrus*. Prologus in *Truculentum* sic incipit vulgo:

*Per parvam partem postulat Plautus loci
 De vestris magnis atque amoenis moenibus,
 Athenas quo sine architectis conferat.*

Postremum

Postremum vero versum sic legebat Salma-
sius :

Athenas quo, sive ἀκρὲς Πλωθεῖς, conferat.

Quid ergo si primum quoque sic legendum
censerem,

Per parvam partem postulat Πλωθεὺς loci.

Per me tamen licet ut pro voce Πλωθεὺς
reponatur vox *Prologus*; si tanti quidem
videtur ut Prologum corrigere laboremus,
quem certe facilius esset in rejiculis de-
putare.

In *Poenuli* denique Prologo,
si tanti videtur ut hujus quoque suspectos
quos dixi versus corrigere satagamus, (nam
quin mendosi sint nullus dubito) nulla me
moratur difficultas, nisi quod haereo, duae
dum concurrunt corrigendi rationes, utram
potius amplectar. In mentem nempe ve-
nerat :

CARCHEDONIOS Graece vocatur haec Co-
moedia :

Latine POENULUS ET PATRUUS. Vos

Pultriphagonides,

Nomen jam habetis.

Et favebat conjecturae Thesaurus Gesnerianus, prima quidem loci verba sic referens :

*Carchedonius vocatur haec Comoedia,
Latine Poenulus.*

Ex altera vero conjectura, pro *Plautus* vel *Poenulus*, legi posse judicabam *Platus*, *Plattus*ve. Suspicebam scilicet, *Platum* nostrum, quum nondum Patruï consilium nec impii Coetus arcana satis intellexisset, gloriosulum quid cogitasse, quo nomen suum celebre faceret, in eorum saltem selectorum Spectatorum corona, qui mox in Monasterium debebant Comoediae caussa confluere: proque nativa juvenilis ingenti velocitate, novum celeriter exemplum scripsisse Prologi, his auctum versibus :

*Sed, nisi molestum est, nomen dare vobis volo
Comoediai : sin odio est, dicam tamen :*

Siquidem licebit per eos, quibus est in manu.

CARCHEDONIOS Graece vocatur haec Comoedia :

*Latine, PLATUS ET PATRUUS. vos Pulti-
phagones,*

Nomen

*Nomen jam habetis ; nunc rationes caeteras
Accipite : nam argumentum hoc hic cense-
bitur.*

exemplum tamen clam cum Patruo com-
municasse : hanc autem tunc audisse Patru-
sententiam : “ Unus est in his versiculus,
“ cuius gratia caeteros tibi condonandos
“ arbitror. ille nimirum cuius verba sunt,

Siquidem licebit per eos, quibus est in manu.

“ non enim possum quin te collaudem, quod
“ ita temet ipsum nominare meque simul
“ tecum significare nolis, *nisi per nos no-*
“ *strumve κοινὸν ἐλπίον liceat, quibus in manu*
“ *tota res est instaurandae Vetustatis.* Hoc
“ autem tibi per nos nunquam liciturum
“ polliceor. Aliquando tempus erit ubi
“ Coetus ipse, per fidos aliquos artium sua-
“ rum magistros, astutosque eosdem Roma-
“ nae praesertim superstitionis simulatores,
“ paullatim posteris patefaciet quidquid ab se
“ suisque fuerit clam praestitum : postremo-
“ que, quum fidem veterum monumentorum
“ quorumlibet fatis labefactatam vide-
“ rit,

“ rit, in gratiam tandem Philosophorum
 “ publicitus omne suum declarabit arca-
 “ num, ut vel invitissimis Biblicarum fabu-
 “ larum defensoribus manifestum fiat, quam
 “ facile volentibus olim fuerit, putidissimis
 “ quoque fidem conciliare mendaciis: atque
 “ tunc, mi Platte, verus tu nominaberis
 “ operum tuorum conditor: Et ficuti nihil
 “ jam plus laudis habebit quam rara quae-
 “ vis ingenii nobilitas, non dubito quin
 “ exinde tu, mi Platte, Nomen evadas
 “ notissimum pariter et laudatissimum.
 “ Quid antiqui nominis aliquando tuis affin-
 “ gendum sit Comoediis (plures enim te
 “ scripturum vaticinor) id quidem tempore
 “ decernetur idoneo, ni forte potius vi-
 “ deantur *ἀναιδέως* edendae, campus ut
 “ aperiatur inanibus ridiculorum ludima-
 “ gistrorum dissertationibus, qui nomen
 “ tibi quaeritabunt in antiquis officinae
 “ nostrae libris aliisve monumentis. No-
 “ men interim, tale saltem quod putari
 “ tuum possit, nusquam tuis inferre comicis
 “ quidem

“ quidem versibus: quanquam non intercedo
 “ quominus hoc alicubi servemus exemplar
 “ amplioris tui Prologi. Poterit enim vel
 “ hoc, si quando ex tenebris eruatur, an-
 “ sam praebere sciolis ridicule disputandi,
 “ modo sub lituris maculisve partim latere
 “ curemus versus aliquot, illumque prae-
 “ fertim qui nomen continet Comoediae.”

Haec, inquam, Vir clarissime, suspicabar,
 quum commodum tanquam divinitus ac-
 cedit laudata vetus editio Veneta, pro voce
Plautus offerens mihi venerandam vocem
Platus; novumque simul exemplum reli-
 giosae veterum Codicum tractationis. Ut
 enim τὸ *Martici*, Mercatoris in Prologo, sic
 τὸ *Platus* in Prologo Poenuli, sollicitare
 veritus est bonus ille probusque vir Sarace-
 nus, tametsi videre sibi videretur (quod ex
 ejus *Emendationibus* apparet) scribendum
 pro *Platus* fuisse *Plotus*, *Plautusve*. Quid,
 quod arcanorum conscius fuisse, veritatemque
 partim revelare voluisse videbatur *Muretus*?
 Mureto certe digna fuisset illusio; quem
 fictis antiquis versibus vel Scaligero fumos
 vendidisse,

vendidisse, nec fallaciam postea reticendam censuisse, tam nota res est quam quae maxime. Neque vero nescis ut ille, quasi conjecturam solum proponeret, placitum sibi significarit si versus qui nunc vulgo sonat,

Latine Plautus Patruus Pulti-phagonides,
ad hanc rescriberetur emendationem,

Latine Plauti Patruus pulti-phagonidae.

Quis autem, lectis et approbatis iis quae de *Platti* (Poenulive) *Patruo* narravi, non statim subolfaciat simile quid a Mureto proditum, quando scilicet, *Hannonem* certe cogitans *Agorastoclis Patruum*, lepidam sane per ἀμφιβολίαν, eundem jam *Plauti Patruum* nuncupari voluit? Unicam leviter mihi muta literam; nostrum simul totidem literis habebimus *Platti Patruum*. Paucis absolvam. Non magis me deterret infartum subinde *Plauti* nomen, vel *Marci*, vel *Accii*, quam quod fabulantur interpretes ut sibi persuadeant eum non imprudenter *Umbrium*, *Sarsinatemque* dictum fuisse. In
Mostellaria,

Mostellaria, videlicet, Actus tertii Scena secunda, locus est (ver. 77—83) ubi certe ludit comica festivitas in *Sarsinatis* et *Umbrae* vocabulis. Hoc autem perinde nasutis illis est, ac ad patriam scriptoris alludere. Non viderunt boni viri, si tale quid scriptor in hujusmodi lusibus voluit, *Pistoriensem* se voluisse praedicari, nec una tantum de causa. *Pistoriensem* dico: quod in hac voce festivissime luserit, Capt. I. 2. ver. 56, et 57.

Multis et multigeneribus opus est tibi

Militibus. primum dum opus est Pistoriensibus.

nec una porro de causa: tum quod ipse statim subjunxerit,

Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium:

tum quod revera trifariam potuit *Pistoriensis* vocari. Primum serio, quia natus erat *Pistoriae*: Deinde joculariter, quia juvenis (uti fere solent optimi quoque juvenes) *pistorias* aperte satis amabat artes, cupediaeque, nisi quod in hoc genere, magis adhuc quam comicis in epulis animo pascendo paratis, meliora

meliora quaeque prae caeteris diligebat :
 Postremo, ratione partim seria, partim
 jocularia, quia Patroni sui *Pistoris* hilariter
 erat observantissimus, nec jocanti multum
 discriminis esse videbatur, utrum propterea
Pistoriensem se diceret, an *Pistorianum*.
 Certe dignus erat Pistor quem Plattus
 (quando talem tali sub imperatore tam
 patienter exercebat militiam) vel coram sic
 alloqueretur :

Multis et multigeneribus opus est tibi

Militibus : primumque opus est Pistorien-
sibus,

[Ejusmodi nimirum qualis Plattus est.]

Et asseverare vix dubitem, probe notam
 Pistori fuisse mysticam loci sententiam :
 quam ne temere suspicatus videar, attende
 quaeso quam belle Pistori, quam belle
 Platto, quam belle toti clandestino Coetui
 conveniant versus 62 et 63.

Ut saepe summa ingenia in occulto latent !

Hic qualis imperator nunc privatus est !

Immo quod heic Pistor, primaria sane per-
 sona,

sona, sub *Ergasili Parasiti* persona latet, id ipsum tam valide suspicionem corroborat, ut nihil magis: nec ideo dumtaxat, quia sic tanto melius lateat qui latere debuit, sed ideo praesertim quod in ipsis theatralis personae nominibus inesse perspicio paene graphicam Pistoris designationem. Prius ac proprium Personae nomen est **ERGASILUS**. Rogaturis autem cur inditum Personae sit istuc nominis, hanc anteoccupavit vetus interpres Johannes Petrus Valla responsionem: *Quia ERGON opus dicitur, et SILO [sic] trabo: quod alienam ad se trahat operam.* Et quid aliud Pistor? Vallam diceres unum de Coetu fuisse, aliquidque de Coetus arcanis (nec forsitan sine Coetus consensu) perspicacioribus quidem prodere voluisse. *Multa* certe suas per etymologias *planiora* fore promiserat. Hac vero de re quidquid existimes, alterum nomen est **PARASITUS**; et in hoc saltem planissimam non poteris quin agnoscas Pistoris designationem, nomen modo Graecum more Graeco rescribas, ut legatur *Parasitos*. Fac tu periculum: lude tantisper

in anagrammatismo: et qualibet me multa multato nisi mox compertum tibi fit, nihil aliud esse te *Parafitos*, quam transpositis elementis, *Afa Pistor*. Profecto si cuncta haec Harduinum non fugerunt, egregie nos illufit Vir egregius, Deosque sui Plauti divine fatis imitatus est, qui *nos quasi pilas homines habent*. Sin aliter, unde hoc? Adeone non sagacem fuisse credamus, ut nihil heic hariolando consequi valuerit? Adeone non unum de Viris in Coetu primariis, adeone primarum non actorem partium, ut eum Plauti ~~robis~~ omnino nescire voluerint Sodales? Sed haec fortasse praestat in medio relinquere, quam vanis tristibusque prosequi conjecturis. Itaque non ingratis ad inceptam revertor, etsi parum gratam, sed peragendam tamen, autographi nostri collationem.

NOTATAE jam paginae 204 pars media paragraphum complectitur de Monfauconiana *Palaeographia Graeca*. Hunc in autographo totum chartula continet, ex altero sui

in margine finistorum sinistro paginae (79) margini, glutinamenti cuiusdam ope adhaerens. Et videtur quidem primigenium quod Harduinus vocat Exemplar de dicta *Palaeographia* nihil habuisse, nisi quae (sicut alia quaedam) postmodo fuerant ad calcem codicis, ut occurrebant, conjecta, sub *Addendorum* titulo. Confer quae notanda venient ad paginam 207: et quae superius notata sunt ad paginam 96.

PAGINAE 205. ver. 8. post voces, *scriptum eum esse ante annos sexcentos*, haec addita sunt, sub lituris conspicua: “ Simonius, “ in epistolis selectis, *Lettres choisies*, tome I. “ Lettre 24. pag. 218. *Je vous dirai* “ *seulement ici en général, que de très habiles* “ *Critiques ont cru des manuscrits Grecs* “ *anciens de mille et douze cens ans, qui* “ *étoient cependant assez nouveaux.*”

PAGINAE 207. versus septimus: cuius initium sunt verba, *LIBRI quos*: is in autographo primus est paginae 81: Et notis
I hñce

hisce numeralibus (81) auctor subscripserat, 98 in *Add.* Cui porro notationi respondet, sub ejusdem paginae finem, notatio numeri 99. Tum solita (quae sic interrupta fuerat) notatio paginarum primigenii exemplaris non rursus apparet, antequam ventum sit ad Operis caput XVII. five ad impressi libri paginam 212. Unde liquet (ni valde fallor) omnia quae leguntur ab versu 7 paginae 207, ad ultimum paginae 211; et in his illa quae pertinent ad *Montfauconi Palaeographiam*; defuisse primitus in *Exemplari primigenio*: nec in hujus *Addendis* relata fuisse nisi vel currente, vel vertente, vel exacto, quem *Palaeographiae* natalem vocare liceat, anno 1708. Quae novissima videtur in iisdem fuisse de *Palaeographia* mentio, eam contexit Harduinus cum mentione libri cujusdam qui notam praefert anni 1712. Confer sis quae supra dicta sunt ad paginam 204.

PAGINAE 208. ver. 13. post verba;
pariter episcopus Parisiensis fuit, si credimus, Petrus Lombardus; haec addiderat:
 “ Ibidem,

“ Ibidem, pag. 531. recitatur prolixum ex
 “ eodem Martyrologio elogium Simonis, qui
 “ obiit anno 1304. Ibi recensentur ea quae
 “ legavit Ecclesiae Parisiensi: nullus est
 “ liber.” His autem subsequenter fecerat
 indicem titulumve, sic in medio paginae
 positum;

De Manuscriptis Graecis.

Et hunc excipiebat paragraphus, cujus initium non nisi sub finem paginae 209 nobis exhibet liber impressus, his verbis: *Post captam Constantinopolim.* Interjectas vero pericopas, ANNO *similiter*; et, EXSTAT *ibidem*; eas in autographo complectitur chartula similiter adhaerens paginae (81) ac illa quam dixi superius ad paginam 204.

PAGINAE 209. ver. 13—15. *Omnino quadraginta fuere volumina: ingens, ut illis temporibus, thesaurus librorum. Addiderat: De hoc argumento prolixius egimus in Critica Pseudo-D. Thomae. An ipse deleverit, an alius, dubitari saltem posse mihi quidem videtur.*

PAGINAE 210. ver. 15 et 16. *Nempe in occidente scripti fictique sunt primum omnes. Addiderat in margine: Sed plura vide de hoc argumento in Opere singulari quod scripsimus De Manuscriptis Graecis.*

PAGINAE 211. versus ultimus definit in verbis, *accurate servarent.* et hinc saltus est ad memoratum paullo supra caput XVII. Harduinus haec interjicienda notaverat in margine: “Mabillonius, De re Diplom. pag. 223. *Veritatem aut falsitatem (diplomatum) non auguror tantum ex materia, quae antiquitatem majorem redolet: sed ex aliis simul characteris, et maxime stilo. Non me fallat impostoris larva sub corticis specie, aut ementita scripturae antiquitate, si cetera non concordent. Materiam vocat corticem, vel pergamenum in quo scribitur.*” Caeterum, ne quid ego tibi, si forte Mabillonium contuleris, peccasse videar ubi scripsi *maxime stilo*; monendum reor,

reor, ab Harduino transcribi debuisse, *maxime ex stilo.*

PAGINA 234, versu secundo capitis xx: *Censuram aggrediamur tandem aliquando scriptorum, quae Patrum esse vulgo existimantur.* Additum sub lituris legitur: *Peraeta ea jam est Deo adjuvante feliciter de scriptis Augustini, Bernardi, et Thomae; ac plerorumque Conciliorum: ceterorum autem affecta, absolvenda, cum Deus et vires dederit et aetatem.* Has autem voces: *ac plerorumque Conciliorum:* nonnisi serius additas fuisse non uno patet indicio. In margine tantum posita sunt: atramento calamoque scriptae videntur non eodem quo caetera: et consimilem jam supra notavimus additionem, ubi de consimili loco dicendum fuit ad paginam decimam. De *Tandem*, quod in verbis modo transcriptis occurrit pro *Tandem*, jam satis dixi, credo, sub initium hujus epistolae, quam non sine pudore video *voluminis instar* exire, hoc dumtaxat nomine non ab illa disparem de qua Tullius Attico

suo rescribat (x. 4): *Multas a te accepi — diligenter scriptas: eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam. Certe non mediocriter gaudeo, quod illuc jam transilire possim, ubi canere licebit: Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.*

ULTIMA nempe jam sola restat pagina, quae quidem novae nobis ansam praebet animadversionis. Ibi videlicet sic legitur quae prior pars est ultimi paragraphi: HAC-
TENUS dicta sufficiant veluti Prolegomena quaedam, praemittenda lectioni censurae nostrae, qua liquido apparebit, ut spero, tot operum Dogmaticorum et Historiae (ut vocant) Ecclesiasticae, eo spectasse opifices, ut Religionem totam, si possent, funditus pessumdarent: Hanc autem partem sic antea constituerat Harduinus: “ Sed haec
“ dicta sufficiant, veluti Prolegomena quae-
“ dam, praemittenda lectioni Censurae no-
“ strae, tum jam peractae de Augustini et
“ Bernardi operibus illis, quae vulgo ge-
“ nuina creduntur, et de Summa Thomae
6 “ Aquin-

“ Aquinatis, ut vocant: tum peragenda de
 “ ceteris, sed contractius; si Deus vitam et
 “ vires et mentem dederit. Liquido ap-
 “ parebit, ut spero, ex illa quidem Censura,
 “ operum Dogmaticorum et Historiae (ut
 “ vocant) Ecclesiasticae, eo spectasse opifices,
 “ ut &c.” An ipse vero mutarit; itemque,
 si mutavit, an ex toto mutationem fecerit, an
 partim tantum; non possum, fateor, quin
 dubius haeream. Sed hac de re verbo mo-
 nuisse, mihi quidem sat esto: ne professi
 modo pudoris nunc oblivisci videar. Paginam
 librumque claudit vox *Finis*. Hanc tu Pro-
 legomenis apposuisti: eandem per me licet
 uti heic apponas, vel appositam videre
 simules. Et habet tamen etiam posterior
 postremi paragraphi pars nonnihil, de quo
 non invitatus aliquid adjicerem: Adeo trahit
 me mea garriendi tecum voluptas: Sed ne-
 que mihi tantum temporis usque vacat ab
 officiis; et scio te nimis ab aliis occupatum,
 tuosque in literario stadio cursus adeo non
 morari velim, ut, si compendium temporis
 futurum putes, hanc meam epistolam simul
 edere

edere cum Harduini Prolegomenis; non intercessurus sim quominus vel expressis edatur nostris utriusque nominibus. Quid enim, quaeso, si forte *συνθῆκῃς* aliquis indecorum censeat, palam nos in partem venire libros vulgandi Jesuiticos? Ego certe clam nollem, si palam non auderem. Vale, vir clarissime, meliusque vale quam valeo: Et quod has literas, quas tibi strenae loco Calendis Januariis mittere cogitabam, non ante datas dicere licet quam venerint *Idus Martiae*, id morbo dumtaxat assignandum puta gravi, tenacique, nec dum plane depulso, cujus binas accessiones ita prae caeteris lethiferarum similes expertus sum, ut si tertia talis incidisset in *Idus Martias*, forsitan mihi *Caesarum* minimo non minus illa dies lethalis venisset, quam venisse fertur Julio *Caesarum* maximo. Quod hanc autem vivus adhuc, et infirmus quidem, veruntamen laetus contemplor, ingratus essem profecto nisi illud egregio Viro Medicoque *Francisco Philippo Duvallio* acceptum referrem: quanquam nec illius immemor sum,

sum, sine cuius numine nec aliis nec sibi-
metipsis plus valent Medici quam Caesares.
Solut ille perduxit nos ad annum reparatae
Salutis MDCCLXVI. Faxit idem precor, ut
quod cuique nostrum vitae supereft, id pie
simul et hilariter transigamus.

F I N I S.

M O N I T A Q U A E D A M.

§ I. *U*B I jam legitur in pagina 60, sibi quo-
que non iniquus . . . *ibi plenius legi*
velim: sibi quoque suisque non iniquus: ne
scilicet Jesuitis generatim, parissima veluti
talione tribui posse viderentur, quae forsitan
verius *aliquorum* dumtaxat putentur esse faci-
nora; five faceti nimis hi fuerint monumen-
torum veterum fictores, ut *Higueranus* ille,
Dextri repertor: five facetiores adhuc fuerint
falsorum pariter verorumque monumento-
rum subverfores, ut *Joannes Harduinus*.

§ II. IN verbis paginae 82, חותם חננתי הוא
et וזת נישא, facile lector eruditus agnoscat
octavum

octavum versum Scenae Plauti Punicae, ut illud literis Hebraeis expressit *Bochartus*: at in reliqua seu media versus parte, dubius idem forsan haereat, rationem dum quaerit cur in hac a *Bocharto* discefferim. Quare paucis monendum duco, רֵאָהֱלִי אֱלֹהִים, quod ad verbum fuerit, DEUS [quem] PEREGRINUS INVOCAT, propterea sic a me scriptum fuisse, quia mihi videbantur tres illae voces, praefertim si, quomodo cernis, in unam quasi coalescerent, potuisse saltem Phoenicibus nominis instar esse, quo forsan et solerent eum significare quem Latine Plautus *Deum* vocavit *hospitalem*: tum vero quia voces illae, nec illae solum, verum etiam caeterae רֵאָהֱלִי אֱלֹהִים, talibus constabant ex elementis, qualia quominus adhiberem, non nimis obstare videbatur (mendosa certe multis in rebus) Latina ista scriptura quae Punicam quadantenus exprimit. Ubi nimirum jam sic habet, *chyrfae lycob*, ibi facillimo deflexu legi posse credebam, primo quidem loco, *e* pro *c*: secundo, *li* pro *b*: tertio, ut in veteri Veneta, *ir* (ni forte malis *or* vel *ur*) pro *yr*: quarto, *sacl* pro disjunctis *fae* et *l*: quinto, *vcoc* pro *ycoc*: sexto, iterum *li* pro *b*. Hoc autem pacto (si modo rite prius *i* tanquam consonans *y* in Anglico

you pronunciaretur, nec temere dagescharetur
 ג' Gimel ג' ג' ; et *ucoc* aliquantulo plenius
 efferretur *vechoc*) non tantum fiebat ut pri-
 oribus ex literis effingi posset *El-jir-saël*, quo
 fortasse non aliud est quod ad sonum propius
 accedat Punici ג' ג' ג' ג' ג' ; sed ut ex re-
 siduis quoque literis *ucocli*, jucundum satis
 elicere repertae veritatis indicium. Nam
 videlicet, quemadmodum ג' Deum hospita-
 lem, quod ipse Plautus in sua dedit interpre-
 tatione, jam non inepte respondet illud *El-
 jir-saël* : sic in proximo *ucoc* et in ultimo *ll*,
 voces ג' ג' ג' tales invenimus (hi valde fallor)
 quae proximis Plautinis, *Ac tesseram mecum*,
 non minus apte respondeant. Est quod modo
 dictis addere juvaret: sed plura fortasse jam
 dicta sunt, quam pro loco par fuit.

§ III. SUNT autem vel alia bene multa,
 quibus et alias hujus Epistolae partes illustrare
 vellem, quibusque nihilominus nunc certe
 supersedeo. Succurrit unum tamen, quod
 saltem quam brevissime notandum videtur,
 ad illamque pertinet paginae 89 particulam,
 ubi veteratoris illius cui cognomen Latine
 fuit *Pistor*, Gallice *Boulangier*, haec leguntur
 verba: “ Utilissimas ad operis perfectionem
 “ con-

“ conservat coetus noster membranas, in eo
 “ Marte scribillatas, quae tamen (ut opinor)
 “ vix edi prudenter poterunt ante *saeculum*
 “ XVIII. neque curo, quum venalis pro-
 “ stabit haec scriblita, cujus putetur esse
 “ *Pistoris*, modo mentes bene nutriat, sacra
 “ fame laborantes veritatis.” Catalogum
 scilicet memini me vidisse librorum recens
 editorum, in quo legebatur hic fere titulus :
Dissertations sur Elie et sur Enoc, par M.
BOULANGER : imprimé dans le XVIII siècle.
 Videant velim qui librum possident, annon
 aliquid inde lucis adduci queat, cujus ope
 penitus intelligantur istae veteris illius
Boulangeri minationes in *saeculum* XVIII.
 Mihi jam non licet hanc obire provinciam.

